

Obsah

DAGMAR CÍSAŘOVÁ

**AKTUÁLNÍ
PROBLÉMY
DOKAZOVÁNÍ
V TRESTNÍM
ŘÍZENÍ**

UNIVERSITA KARLOVA, PRAHA 1975

Obsah

ÚVOD

§ 1. Nové podněty sovětské vědy o státu a právu pro československé trestní řízení	7
§ 2. Některé pojmy	9

I. KAPITOLA

K některým problémům zjišťování pravdy v trestním řízení

§ 1. Obecné otázky	15
§ 2. Strukturální rozbor a poznání pravdy v trestním řízení	18

II. KAPITOLA

Předmět dokazování v trestním řízení

§ 1. Obecné otázky struktury předmětu dokazování	25
§ 2. Vztah dokazování a právní normy	30
§ 3. K vymezení předmětu dokazování	37

III. KAPITOLA

K některým otázkám struktury stadií trestního řízení z hlediska dokazování

§ 1. Úvodní výklady	41
§ 2. Dokazování v přípravném řízení	42
§ 3. Vztah přípravného řízení a hlavního líčení	47

ZÁVĚR	52
-----------------	----

RESUMÉ	53
------------------	----

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY	60
--	----

§ 1. Nové podněty sovětské vědy o státu a právu pro československé trestní řízení

I. Již od počátku šedesátých let — ale zejména v letech sedmdesátých — se v sovětské teorii státu a právu objevují nové metody zkoumání a analýzy právních norem a institutů i dalších jevů, které jsou pro právníka důležité.

Od r. 1970, kdy se objevil sborník „Pravovaja kibernetika“, došlo k dalšímu podstatnému rozvoji použití a využití metod exaktních věd v právu.¹⁾ Sovětští autoři²⁾ zdůrazňují, že nestačí jen přejímat výsledky exaktních věd, je nutná i integrace a další rozpracovávání nejnovějších poznatků přímo právní vědou samotnou.

Sovětští teoretici vycházejí ze známé Engelsovy poučky o relativní samostatnosti společenských nadstavbových jevů, mezi které patří i právo. Uvažují proto i o dalších konkrétních metodách vědeckých rozborů, které se již osvědčily v jiných vědních oborech. Sovětská právní teorie zkoumá v posledních letech kvalitativní a kvantitativní otázky práva nejen v rovině obecně teoretické,³⁾ ale především v konkrétních disciplínách, zejména v kriminologii, kriminalistice a částečně i v trestním procesu. Nejdále toto zkoumání dospělo zřejmě v kriminalistice.⁴⁾

Jednou z nejzajímavějších metod, které používá v těchto oblastech sovětská věda, je tzv. systémový přístup k analýze právních jevů. Tento přístup bývá kombinován s rozbořem strukturálním, takže můžeme mluvit o systémově strukturální analýze. Kudrjavcev⁵⁾ uvádí, že teorie velkých systémů je v určité míře rozvinutím základních zásad ideí kybernetiky. Někteří autoři se dokonce domnívají, že kybernetika je vlastně pouze částí obecné teorie systémů.⁶⁾ K tomu uvádí Kudrjavcev, že bez ohledu

¹⁾ Tak na IV. všesvazovém sympoziu o právní kybernetice v roce 1971 pracovaly tři sekce, z nichž jedna byla věnována otázkám použití matematických metod v kriminologii a druhá použití těchto metod v kriminalistice a soudní expertize. Sympozium ukázalo, že je nutné další rozvíjení a syntéza poznatků exaktních věd v právu.

²⁾ Např. V. N. Kudrjavcev: Ugolovnaja justicija kak sistema. Sborník Pravovaja kibernetika, Moskva 1973, str. 7 a násl.

³⁾ Např. D. A. Kerimov: Problema celostnosti v prave, Sovetskoje gosudarstvo i pravo č. 7/71, str. 14 a násl. Na tyto výzkumy podnětně poukazuje E. Kučera ve stati K obecné teorii systému práva, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica č. 1/74.

⁴⁾ Srov. nejnovější práci A. S. Bělkin, A. J. Vinberg: Kriminalistika, obščeteoretičeskije problemy, Moskva 1973. I u nás vycházejí v poslední době práce tohoto typu, např. V. J. Koldin: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech, Praha 1972.

⁵⁾ L. c. v poznámce 2.

⁶⁾ Bertalanfi ve sborníku Sistěmnije issledovanija, Moskva 1969.

na to, jak určíme vztah kybernetiky a teorie systémů, je zřejmé, že mnohé přístupy jsou blízké nebo shodné s problémy, které se týkají využití kybernetických metod v právu.

Džekebaev⁷⁾ upozorňuje, že harmonická integrace kvantitativních a kvalitativních přístupů se ve společenských vědách nejtýpčtěji projevuje v systémově strukturální analýze, která se v současné době uplatňuje v sovětské vědě zejména v sociologii. Typickým příkladem strukturální analýzy společnosti je podle Džekebaeva Marxův Kapitál a Engelsův Původ rodiny.

Rozbor objektů zkoumání jako *rozbor struktur systémů* je v současné době jednou z typických metod vědeckého bádání ve společenských vědách v SSSR. V právu se tento typ zkoumání zdůrazňuje od sedmdesátých let.⁸⁾

Význam strukturálně systémových zkoumání ve společenských vědách výstižně vysvětlují Pancchava s Pachomovem. Ve své práci ukazují, že tradiční⁹⁾ kauzální metody zkoumání jsou přece jen určitým způsobem ohraničené. Strukturální zkoumání vychází z toho, že každý systém se skládá z mnoha prvků. Působení na určitý systém se uskutečňuje většinou tak, že působíme na jeden prvek nebo podsystém tohoto systému. Protože všechny prvky (resp. podsystémy) systému jsou navzájem v určitém vztahu, působí nutně změna jednoho prvku (resp. podsystému) i změny v ostatních prvcích systému. Takovým způsobem se tedy mění v určitém směru i celý systém.

Toto systémově strukturální zkoumání tedy dovoluje např. v kriminologii, zkoumáme-li kriminalitu z hlediska struktury, odhalit možnosti působení na celou strukturu trestné činnosti. Tato možnost ovlivnit strukturu kriminality je dána tím, že budeme působit na určitý prvek struktury tak, aby působením na jeden prvek došlo k transformaci celého systému.

Každá složka právní nadstavby má svou vlastní strukturu, která je tvořena zvláštními vztahy mezi jednotlivými prvky systému¹⁰⁾ (jde o takové struktury, jako jsou právní normy, právní instituty apod.).¹¹⁾

Protože každý objekt vnějšího světa je možno zkoumat z nejrůznějších aspektů a podle nejrůznějších vztahů, je třeba vždy pojem struktury konkretizovat z hlediska specifčnosti daného systému. Struktura totiž určitým způsobem odráží způsob existence prvků systému. Systém je možno prozkoumat právě tím, že budeme zkoumat jeho prvky a vztahy mezi nimi. Odhalení vnitřních zákonitostí vztahů mezi prvky, které charakterizují určitý systém, je hlavním úkolem strukturálního zkoumání.

⁷⁾ U. S. Džekebaev: Prestupnosť kak kriminologičeskaja problema, Alma Ata 1974, str. 110 a násled.

⁸⁾ Např. V. N. Kudrjavcev: Struktura prestupnosti i socialnyje izměnenija. Sovetskoe gosudarstvo i pravo č. 8/71; L. A. Vološina: O sistēmnom podchodě k izučeniju suščnosti prestupnosti. Sborník Voprosy borby s prestupnosťju, Moskva 1972. V obecné rovině I. D. Kučerov: Ob osobenostjach postrojenija sistēmnostrukturnych modělej v konkretno-sociologičeskich issledovanijach. Problemy sociologii i prava, Vilnius 1972, str. 62.

⁹⁾ I. D. Pancchava, B. J. Pachomov: Dialektičeskij matěrializm v světe sovremennoj nauki, Moskva 1971, str. 154 a násled.

¹⁰⁾ Srov. Džekebaev, l. c., v pozn. 7 str. 11 a literatura tam uvedená.

¹¹⁾ Srov. V. M. Kogan: Logiko-juridičeskaja struktura sovětskogo ugolovnogogo zakona, Alma Ata 1967.

Systém, který sledujeme, je možno posuzovat z nejrůznějších aspektů. Je proto vždy třeba tento systém rozdělit na určité komponenty tak, aby-
chom nejlépe pochopili jeho podstatu a zákonitosti. (Někteří autoři mluví
o jakýchsi „strukturních řezech“.) Tato fáze zkoumání a analýza systému
jsou důležitými etapami poznání objektivních zákonitostí zkoumaného
jevu.¹²⁾

Strukturální analýza není totožná s analýzou systémovou,¹³⁾ je to však
jeden z druhů vědeckého zkoumání určitého systému. Kudrjavcev i další
citovaní autoři ve svých pracích názorně ukazují, jak strukturální analýza
určitých jevů otvírá cestu možnosti působení na celý systém. Je proto
třeba uvážit tyto moderní metody zkoumání společenských jevů i z hle-
diska dalších právních oborů. Nejde o samoúčelnou aplikaci, ale o zvážení
možností působení na zlepšení efektivnosti zkoumaných systémů, pro
účely této práce konkrétně na problematiku trestního řízení.

II. Jestliže má být v trestním řízení poznána pravda o zkoumané věci,
měla by být v centru našeho zájmu analýza způsobů zjišťování pravdy
v tomto řízení. Jde o úkon velmi složitý a obtížný.

V této práci se zabývám některými aktuálními problémy dokazování.
Tato práce nechce být jen juristickým rozbořem těchto problémů, má být
i pokusem o strukturální analýzu některých institutů, souvisejících s do-
kazováním. Je to první pokus na poli, které je i v sovětské vědě málo
zpracované. V této práci má jít spíše o upozornění na problémy a o pokus
ukázat některé možnosti řešení. Chápeme-li systém orgánů trestního ří-
zení ve shodě s Kudrjavcevem¹⁴⁾ jako systém s určitou autonomností pod-
systémů, jehož typickým prvkem je cíl jeho existence — boj s trestnou
činností, pak je zřejmé, že účelem analýzy je zvýšení schopnosti celého
systému plnit úkol, pro který vznikl. Nejobtížnější je právě stanovit nej-
vhodnější způsob, jak tento cíl splnit.

Dokazování v trestním řízení hraje důležitou roli při uskutečňování
tohoto cíle. Je tedy zřejmé, že rozbor dokazování je i rozbořem možností,
jak zlepšit boj s trestnou činností.

§ 2. Některé pojmy

I. Chceme-li se zabývat strukturálním rozbořem institutů trestního pro-
cesu, je třeba vysvětlit některé základní pojmy a problémy tohoto zkou-
mání.

Bélkin s Vinbergem ve svém objevném díle Kriminalistika¹⁵⁾ uvádějí,

12) Jako typický příklad těchto strukturních řezů a zkoumání je možno uvést Kudr-
javcevův článek *Effektivnost sistemy ugolovnoj justicii*, Socialističeskaja zakon-
nost' č. 7/1971. Kudrjavcev zkoumá efektivnost práce orgánů trestní justice z hle-
diska boje s trestnou činností. Za zkoumané prvky struktury trestní justice bere
činnost společenských organizací, činnost zákonodárných orgánů, právní vědomí
občanů a psychologii pachatelů. Článek je velmi zajímavý z hlediska metod
a možností působení na trestnou činnost.

13) Srov. Kučerův článek cit. v pozn. 3.

14) L. c. v poznámce 2, str. 10 a násl.

15) R. S. Bélkin—A. I. Vinberg: *Kriminalistika, obščetěoretičeskije problemy*, Moskva
1973, str. 153.)

že do kategorií materialistické dialektiky nutně patří i kategorie systému, struktury a prvků.

Strukturální rozborů se jako metody výzkumu v humanitních vědách objevují před první světovou válkou, i když se s těmito myšlenkami setkáváme již v dobách dřívějších. Rozvoje dosáhly v šedesátých letech našeho století. Proti subjektivnímu zkoumání, proti módním subjektivně idealistickým směrům buržoazní filosofie, které zdůrazňovaly individuální prožívání a které nalezly ohlas i u nás v šedesátých letech, postavil strukturální systémový rozbor vědeckou exaktnost. Proti indeterminismu subjektivního idealismu ukázal pevnost a stálost struktur. Kategorie, které se v přírodních vědách a marxistické filosofii objevily již dávno, byly přeneseny do konkrétní oblasti dalších společenských věd.

Sovětský autor M. N. Greckij¹⁶⁾ demonstruje principy strukturálních rozborů na příkladu hudební melodie. Protože jde o velmi instruktivní příklad, uvádím jej ve zkrácené podobě. Každý tón melodie má určitou výšku a délku, je možno jej vyjádřit matematicky. Tutěž píseň je možno zazpívat basem, barytonem nebo tenorem, rychleji nebo pomaleji. Tóny se mění, ale zůstává něco neměnitelného, takže vždy poznáváme tutěž melodii. Je to abstraktní struktura jako souhrn vztahů mezi tóny, což se projevuje určitými proporcemi. Pro melodii není důležitá absolutní výška, ale relativní výška a délka tónu, to, o kolik je jeden tón vyšší nebo nižší než druhý. Čili — jakmile určíme jeden tón libovolně, všechny ostatní tóny (prvky vztahu) určují strukturu (souhrn vztahů) dané melodie. Libovolné určení výchozího tónu podmiňuje konkrétní varianty, vycházející z určitých pravidel, např. té které stupnice apod. Samotná abstraktní struktura melodie se může dále rozpadat na různé varianty — první a druhý hlas, různé skupiny nástrojů apod. Je možno hledat i abstraktnější struktury, abstrahovat od tónu a zabývat se ztělesněním struktury v podobě kmitání membrány, elektrických impulsů apod.

Domnívám se, že tento příklad volil autor velmi výstižně, i laikovi je jasný princip strukturálních rozborů.

Vinberg s Bělkinem ukazují, že strukturu lze chápat jako materializovaný uspořádaný souhrn určitých prvků nebo jako výsledek vzájemných vztahů mezi prvky. Strukturou lze ale rozumět i zákonitost, způsob a charakter vztahu mezi prvky, které tuto strukturu tvoří. Autoři uvádějí, že každé pojetí odráží jinou stránku objektivní skutečnosti.

Pro naše účely lze chápat strukturu jako soubor vztahů mezi jednotlivými prvky, jako způsob uspořádání materiálu, z něhož sestává systém. Vinberg s Bělkinem podtrhují, že kategorie struktury přesvědčivě ukazují, že každý objekt, ať jde o předmět nebo o proces, je ve své podstatě strukturní a že v reálné skutečnosti neexistují nestrukturní objekty, procesy a jevy. Je to způsobeno zvláštností rozvoje samotné hmoty a jejího vývoje, tím, že mezi jevy a procesy existují vzájemné vztahy. Hmota má vždycky své vnitřní uspořádání, svou strukturu, svět je jediný celek vzájemně svázaný a ne mechanický souhrn izolovaných předmětů a jevů.¹⁷⁾

Mezi rozborů strukturálními a mezi rozborů kauzálními existuje zásadní rozdíl. Rozborů kauzální vycházejí z toho, že každý jev má svou příčinu. Rozborů strukturální z toho, že každý objekt má určitou strukturu. To

¹⁶⁾ Francuzskij strukturalizm, Moskva 1971.

¹⁷⁾ L. c. v poznámce 1, str. 154 a násl.

znamená, že kauzální zkoumání hledá odpověď na otázku „proč?“ (proč existuje kriminalita, proč je svázána s určitými společenskými systémy), zatímco strukturální rozbor vychází z otázky „jak?“ (jak vypadá daný objekt zkoumání, tj. jaká je struktura kriminality, jak je kriminalita svázána s dalšími jevy ve společnosti, jak se odrážejí změny prvků celku a naopak, jak působí změny celku na prvky struktury).

Výše uvedené kategorie jsou léta užívány v různých konkrétních vědách. První strukturální rozbor se objevily v lingvistice,¹⁸⁾ etnologii a fonetice. Ale i v jiných konkrétních vědách vedly k pozitivním výsledkům. Tak např. Koldin¹⁹⁾ upozorňuje na význam strukturálních metod v kriminalistice při identifikaci. Kauzální metody zkoumání vzájemných souvislostí je třeba doplnit metodami strukturálními, které odhalují vzájemné vztahy a souvislosti částí prvků identifikovaného předmětu. Za typické případy považuje antropometrická měření. Již Bertillon a další doporučovali využití souvislostí mezi délkou chodidla a trupu pro určení výšky podle stop nohou. Sověští kriminalisté a soudní lékaři došli při zkoumání těchto vztahů poměrně daleko. Koldin uvádí příklad korelačních tabulek (Daškov), podle kterých lze ze stop vypočítat délky částí těla i výšku osoby apod. Při identifikaci je z hlediska strukturální analýzy podstatné pochopit vzájemné souvislosti obecných a zvláštních znaků identifikovaných objektů. Např. při identifikaci podle znaků vnější podoby lze sledovat souvislost mezi stavbou chrupu a celou stavbou obličeje apod.

Strukturální rozbor je metodou konkrétních věd, jsou to prvky pokusu uplatnit exaktní, formální metody v humanitních vědách. Meze uplatnění v jednotlivých oblastech jsou věci výzkumu té které konkrétní vědy. Je třeba si uvědomit, že strukturální přístupy směřují ke zkoumání vnitřních vztahů. Jsou sice svým způsobem abstraktní, protože nejsou vázány na konkrétní, neopakovatelný, jedinečný jev, na druhé straně však jde o metodologický přístup, který umožňuje zkoumat jednotlivý systém odděleně a přitom respektuje vztahy mezi systémy. Každý systém má vztah k jinému systému, může být jeho podsystémem, resp. strukturou. Struktura je tedy způsobem konkrétní existence vztahů v systému i existence samotného systému. Nejde tedy jen o formálně logické abstrakce, ale o možnosti zkoumání určitých jevů ve vzájemných souvislostech.

Toto zkoumání jevů ve vzájemných souvislostech je velmi důležité v trestním řízení. Jestliže totiž zavádíme do trestního řízení určité nové prvky (např. při novelizaci), nutně působíme na celou strukturu řízení. A naopak, struktura stadií trestního řízení nutně ovlivňuje některé složky jiné.

Budu se snažit vysvětlit toto působení na konkrétních příkladech vztahu dokazování v jednotlivých stadiích trestního řízení tak, jak je toto dokazování a tento vztah ovlivněn strukturou a účelem příslušného stadia i na příkladu vlivu základních zásad trestního řízení na rozsah dokazování.

II. Dalším důležitým pojmem, kterým je třeba se zabývat, je pojem *systému*. Filosofický slovník²⁰⁾ vysvětluje strukturu jako jednotu vztahů

¹⁸⁾ Srov. k tomu velmi zajímavou knihu J. V. Loja: *Istorija lingvističeskich učenij*, Moskva 1968.

¹⁹⁾ V. J. Koldin: *Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech*, Praha 1972, str. 139.

²⁰⁾ *Filosofskij slovar*, Moskva 1968.

mezi elementy systému, systém je množství vzájemně spolu souvisejících elementů. Celek není pouhou sumou částí, ze kterých se skládá, je charakterizován zvláštnostmi, které vyjadřují dynamiku určitých procesů jako různost vzájemných vztahů mezi strukturami. Každý systém má svou *funkci*. Strukturální rozbor není tedy jen rozbohem abstraktním, je to zkoumání *funkce* systému a schopnosti jedné struktury působit na struktury a systémy další.

Bélkin s Vinbergem uvádějí,²¹⁾ že je zřejmé, že i prvky struktury projevují své vlastnosti pouze v rámci určité struktury, kde jsou ve vzájemném vztahu. Možnosti prvků se realizují ve struktuře, tj. v systému vzájemného určitého uspořádání.

Struktura je tedy množinou možností v systému. Nejde nám tudíž o zkoumání pouze formálních vztahů a o formální rozbor, ale o zkoumání, které je zároveň historické. Za konkrétní historické situace je pro pochopení funkce systému rozhodující vždy jiný prvek. Existují však určité *invariety*, které se nemění, které jsou vždy a za všech okolností stejné.

Při strukturálním zkoumání je tedy třeba vždy sledovat, jak se množiny možností mění ve vztahu k invariantě a zda za určitých okolností není možno invariantu změnit.

K objasňování těchto tezí je třeba uvést i několik názorných příkladů. Začneme příkladem nejjednodušším a každému srozumitelným. Běžně se ptáme, jakým způsobem vznikne z oplodněného vejce kuře. Strukturální přístup zkoumá, jak je možné, že se ze slepičího vejce zrodí právě kuře, a to kuře zdravé. Zkoumá, kdy se zrodí deformované a zkoumá i to, co je v zárodku rozhodujícím nositelem invariety, která určuje, že se ze slepičího vejce zrodí právě kuře a z pštrosího pštros.

Strukturální přístup svým rozbohem problému klade takové otázky, které umožňují další zkoumání daného jevu, tj. struktury, resp. systému struktur.

Jestliže hlavním úkolem orgánů trestní justice je potlačení kriminality, dává pro tento účel strukturální rozbor zajímavé podněty. Vyjdeme-li z Kudrjavcevova zkoumání struktury trestné činnosti, jak o tom bylo mluveno výše, a vezmeme-li za základ tohoto zkoumání jím vymezené složky struktury, ukazuje se, že je pro boj s trestnou činností důležité rozebrat jednak vztahy mezi těmito strukturami, jednak tyto struktury samotné. Teprve jejich rozbor nám ukáže, jak která složka funguje a co je v dané etapě pro potlačení kriminality nejdůležitější.

Pak se také ukazuje, jak nemarxistické a metodologicky chybné je vytyčení určité linie boje proti trestné činnosti bez zkoumání všech prvků, které jsou rozhodující pro boj s trestnou činností jako celku a bez rozboru jejich činnosti jednotlivě. Typicky se tento omyl projevil na počátku šedesátých let, kdy se bez rozboru razilo heslo zvýšení výchovného působení na pachatele trestné činnosti a naplnění tohoto hesla se spatřovalo v širokém ukládání podmíněných trestů. Nijak se nezkoumaly další struktury, např. činnost společenských organizací, právní vědomí obyvatel naší

²¹⁾ L. c. v pozn. 4, str. 158.

republiky, osobnost pachatelů trestných činů apod. a jejich vzájemný vztah a působení na převýchovu pachatelů trestných činů.

Považujeme-li dnes úkol efektivního boje s trestnou činností za prvořadou záležitost, je třeba zkoumat vztahy všech složek struktury a zjistit, jak která funguje. Teprve pak můžeme uvážít i možnosti působení na strukturu trestné činnosti tak, jak k tomu ukazují cestu výzkumy sovětské. Jinak se nevyhneme ukvapeným návrhům na metody boje s kriminalitou.

Jednou z nejdůležitějších struktur je trestní justice, a zejména činnost orgánů trestního řízení. Je proto třeba všimnout si činnosti těchto orgánů a těch složek, které pro svou důležitost ovlivňují struktury další.

III. Protože se při strukturálních rozborech setkáváme často s pojmem *znak*, je třeba ještě v této úvodní kapitole vysvětlit, co to znak je a jak jej v této práci chápeme.

Uvedu příklad obecně známý. Ve Felliniho filmu *Roma* vidíme jezdce jedoucí na motocyklu, módní přehlídku církevních úborů a přesto je nám okamžitě jasné, že ve filmu nevypovídají tyto záběry ani o sportu a výrobě motocyklů, ani o předváděných úborech, mají jiný smysl. Ve filmu se objevuje scéna, kdy při stavbě metra dělníci odkryjí místnosti s freskami z římských dob. Během krátké doby působením vzduchu fresky před očima pozorovatelů zmizí. Divákům je zřejmé, že opět nejde ani o výpověď o archeologii, ani o stavbu metra. Všichni pochopili určitý symbol, význam, funkčnost těchto obrazů.

Tak jsme poznali určitý prostředek komunikace, kterým je znak.

Mimo nás objektivně existují předměty, kterými jsou určité skutečnosti, věci nebo stavy subjektu. Poznáváním tohoto předmětu vzniká myšlenka o předmětu. Objektivací této myšlenky ve vnějším světě vzniká *znak*, který zastupuje předmět. Znak tedy vzniká aktivitou člověka. Znakem – symbolem může být cokoliv, slovo, ale i písmo, symbol apod. Slovo se považuje za znak přímého sdělení. Znakem však může být i cokoliv jiného (všichni známe dopravní značky, značky v metru apod. jako typické znaky). Sovětský autor Prjanišnikov²²⁾ uvádí, že znakem je smysly vnímaný předmět, který označuje jiný předmět, ukazuje na něj nebo na něj odkazuje interpretátora znaku. Předmětem není jenom jediná věc, ale i souhrn věcí, jejich vlastnosti, vztahy, děje. Prjanišnikov uvádí, že právníci vždy pracují se znakovými systémy. (Jestliže vyšetřovatel sbírá důkazy, využívá *znaky-indikátory*, jako jsou otisky prstů a stopy. Zákon sám uvádí *znaky jednotlivých trestných činů*. *Termíny v zákoně* jsou typickými znaky apod.)

Pojem znaku je pro právníka velmi důležitý. Některé problémy dokazování totiž souvisí s otázkou znakovosti, složení a významu normy. Má-li např. být využita i v právu možnost použít elektronické počítače, je třeba, aby pro tytéž předměty byl používán též znak a naopak, aby se též znak nepoužíval pro předměty různé. Tady nám znaková teorie skýtá velmi mnoho důležitých podnětů i z hlediska legislativní techniky.

²²⁾ J. A. Prjanišnikov: *Semiotika i zakon*. Sborník *Pravovaja kibernetika*, Moskva 1973, str. 91 a násl.

1. Kapitola

K některým problémům zjišťování pravdy v trestním řízení

§ 1. Obecné otázky

I. Podle § 1 tr. ř. je účelem trestního řádu a cílem celého trestního řízení náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání pachatelů. Aby bylo možné tento úkol splnit, je třeba, aby byl každý trestný čin vyšetřen a posouzen tak, aby všechna rozhodnutí odpovídala skutečně tomu, co se stalo — aby odrážela správně objektivní realitu a byla tedy *objektivně pravdivá*.¹⁾

Povinnost zjistit skutečný stav věci a rozhodnout po pečlivém zjištění všech skutečností je stanovena jak v ústavě (čl. 103 odst. 1), tak v trestním řádu (§ 2 odst. 5) jako jeho základní zásada. K dosažení tohoto cíle, tj. ke zjištění pravdy v trestním řízení mají sloužit jak ostatní zásady trestního řízení, tak i celá úprava trestního procesu.²⁾

Učebnice československého trestního řízení³⁾ uvádí, že v trestním řízení musí být zjištěny všechny okolnosti trestného činu v souladu s objektivní skutečností. Musí být zejména podle pravdy zjištěno, zda vůbec došlo ke skutku, jaký trestný čin byl tímto skutkem spáchán a dopustil-li se ho obviněný.

¹⁾ K tomu srov. i judikáty z praxe Nejvyšších soudů a Generálních prokuratur.

„Zásada objektivní pravdy vyžaduje, aby soud své rozhodnutí opřel o jednoznačně zjištěná a bezpečně prokázaná fakta, nikoli jen o pouhou pravděpodobnost, přičemž z odůvodnění rozsudku musí být patrné, které skutečnosti vzal soud za prokázané“ (§ 125 tr. ř.). (Srov. Tz 1/66 ze dne 21. 1. 1966, II/2 Pz 11002/66 Praha 9.)

„Všechny okolnosti důležité pro rozhodnutí musí být zjištěny v souladu se skutečností. Nestačí jen zjištění pravděpodobnosti. Taková skutečnost musí být prokázána nepochybně. Rozhodnutí se musí tedy opírat výlučně jen o skutečnosti, které byly všestranně prověřeny a jejichž hodnověrnost nevzbuzuje pochybnosti — tedy o skutečnosti pravdivé.“ (Okresní soud se při zjišťování škody způsobené krádeží opřel jen o výpověď mladistvého pozměněnou u hlavního líčení a pravdivost neověřil výsledkem poškozeného.) (Srov. Tz 41/66 ze dne 6. 1. 1966, II/2 Pz 5128/66, Havl. Brod.)

²⁾ Ačkoliv pravda vzniká v procesu poznání, tedy v procesu odrážení objektivního světa subjektem, má *objektivní charakter*. Objektivní — a tedy objektivně pravdivý — obsah je v každém aktu lidského poznání, počínaje počátkem (Základy marxismu-leninismu, Praha 1960, str. 98 a násl.): „Člověk by se nemohl biologicky přizpůsobit prostředí, kdyby jeho počítky mu nedávaly objektivně správnou představu o něm.“ (V. I. Lenin: Materialismus a empiriokriticismus, Spisy 14, Praha 1957, str. 186.) Odrážené vlastnosti a vztahy věcí nejsou tedy závislé na člověku, i když procházejí vědomím subjektu. Objektivní pravda je takový obsah lidského poznání, který věrně odráží objektivní svět, jeho zákonitosti a vlastnosti (Základy marxismu-leninismu, str. 97).

³⁾ Československé trestní řízení, Praha 1971, str. 12 a násl.

Nejvyšší soud ve svém hodnocení rozhodování čs. soudů uvádí: „Pojem ‚skutečný stav věci‘ nelze chápat jako podrobný popis průběhu události, která je předmětem trestního řízení.

Událost, k níž došlo v minulosti, jakož i vztah obviněného k této události, poznávají soudy jen zprostředkovaně tím, že ji za pomoci důkazů ‚rekonstruují‘. Jde o rekonstrukci specifické povahy, kterou soud provádí podle předpisů trestního řádu a za účelem aplikace trestního zákona na jednání obviněného. Soud proto musí zjišťovat a zkoumat především takové skutečnosti a okolnosti, z nichž může dovodit, že v události, která je předmětem trestního řízení, jsou nebo nejsou dány znaky určitého trestního činu, včetně jeho následků, tedy za tím účelem, aby dokázal nebo vyloučil, že byl spáchán trestný čin, dále že na tomto činu se určitou formou a mírou zavinění podílel obviněný atd. a konečně, aby zjistil, jaké okolnosti vedly k trestnému činu a umožnily jeho spáchání.

Není proto zásadně správný postup, pokud v řízení soudním jsou shromažďována rozmanitá fakta o projednávané události, mající k ní někdy bližší, někdy vzdálenější, přímý nebo nepřímý vztah, ale činí se tak bez jasné koncepce, kterou zásadně určuje ustanovení § 89 odst. 1 tr. ř. a hlediska hmotně právních ustanovení trestního zákona, která mají být při rozhodnutí věci použita.

Rozlišování mezi okolnostmi, z nichž se zjišťuje událost, a těmi, z nichž se teprve dodatečně zkoumá, zda ve zjištěné události jsou nebo nejsou dány znaky toho nebo onoho trestného činu, vede obvykle k tomu, že skutečnosti důležité z hlediska aplikace ustanovení zvláštní části trestního zákona nebývají náležitě zjištěny, poněvadž právě k nim nebyla v průběhu soudního řízení (provádění důkazů) soustředěna pozornost soudu. Průběh soudního řízení pak vyvolává nutně dojem, že soud nejdříve usiloval o získání všech jakýchkoli dostupných poznatků o předmětné události a teprve pak je třídil a hodnotil z hlediska právního posouzení věci, někdy až ve stadiu písemného vyhotovení rozhodnutí.“ (Materiály pléna Nejvyššího soudu ze dne 15. září 1966 Pls/6/66 O činnosti soudů při zjišťování skutečného stavu věci a při provádění důkazů.)

II. Poznání pravdy v trestním řízení je velmi složitý proces. V tomto řízení musí být zjištěno vše, co je třeba k rozhodnutí, tj. skutečnosti a vztahy, důležité pro aplikaci normy.⁴⁾

Zvláštností trestního řízení je to, že zjišťujeme pravdu o věci, která se již stala, takže vlastně rekonstruujeme děj, který již proběhl.⁵⁾ Tato rekonstrukce události se děje ve většině případů tak, že se provádí dokazování, na jehož výsledku závisí obsah rozhodnutí.

Štajgr chápe dokazování jako určitý postup, který je upraven právními předpisy.

„Postup je členitým, víceetapovým pohybem, který je zaměřen k určitému cíli. Takové je i dokazování podle právních předpisů. Podle nich má

⁴⁾ Srov. Fr. Štajgr: Materiální pravda v občanském soudním řízení. Orbis, Praha 1954, str. 9. Na str. 10 cit. práce upozorňuje Štajgr na to, že hodnotu procesních předpisů lze měřit spolehlivě nikoliv podle formálních znaků, stylistické vybroušenosti nebo dokonalosti systematického uspořádání, nýbrž podle toho, jaké předpoklady vytvářejí pro zjišťování skutkového stavu.

⁵⁾ Podrobněji srov. Fr. Štajgr: Materiální pravda v občanském soudním řízení, Praha 1954, str. 53. a násl.

dokazování v logickém a časovém sledu tyto složky: předmět dokazování, nabízení důkazních prostředků, jejich opatřování, provádění důkazů, hodnocení výsledků dokazování, jeho závěr a důkazní břemeno.“⁶⁾

Štajgr tedy vymezuje strukturu dokazování jako *postup* při provádění důkazů.

Z uvedeného citátu je zřejmé, že klíčovým problémem objasňování konkrétního případu a rozhodující strukturou je stanovení toho, co máme vlastně dokazováním zjistit, tj. vymezení tzv. předmětu dokazování.

Předmět dokazování bude tedy jako důležitá složka struktury dokazování předmětem našeho zkoumání.

Značný význam problematiky předmětu dokazování zdůrazňuje již delší dobu teorie sovětská. Problematice předmětu dokazování jsou věnovány nejen práce samostatné nebo monografie, které se zabývají obecnou problematikou dokazování, ale i ty práce, které mají tematiku souvislou, vyzdvihují význam správného stanovení pojmu předmět dokazování jako základní podmínky pro zjištění pravdy v trestním řízení. Jde tedy o významný prvek ve struktuře, který má vliv na celou strukturu dokazování.

III. Další důležitou otázkou je problém zjišťování pravdy v trestním řízení. Je to výchozí problém pro přístup k celé problematice dokazování.

Problémům poznání pravdy v trestním řízení je léta věnována teorií trestního procesu v buržoazní i socialistické nauce velká pozornost. Jde totiž o téma „věčné“ a zároveň velmi aktuální na straně druhé.

V socialistické vědě trestního procesu není jednota v tom, co vše zahrnovat do pojmu „objektivní pravda“ v trestním řízení. Někteří sovětští autoři zahrnují do pojmu objektivní pravdy skutečnosti, tvořící trestný čin — tedy v podstatě *skutkové okolnosti případu*. Sem patří např. Čelcov, Strogovič i další.⁷⁾

Jiná skupina autorů, reprezentovaná především Poljanským, vychází z toho, že do objektivní pravdy v trestním řízení je třeba zahrnout i právní a politickospolečenské hodnocení činu, tedy v podstatě otázky právní kvalifikace.⁸⁾

Konečně třetí skupina sovětských teoretiků se domnívá, že do pojmu objektivní pravdy je třeba zahrnout i další složku, totiž i *v ý r o k s o u d u o t r e s t u*.

Tento názor je v současné době zastáván poměrně značným počtem teoretiků, mezi něž patří např. Perlov, Rivlin, Paškevič, Trusov, Doročov a Luzgin, abych uvedla autory v Československu nejznámější.⁹⁾ Luzgin

6) Fr. Štajgr: Poznámky k soudobým teoriím důkazů v právu. Stát a právo č. 13, str. 45. Pochopitelně v trestním řízení nemůže jít o důkazní břemeno. K tomu viz A. Růžek, Stát a právo 13.

7) Srov. např. M. S. Strogovič: Kurs sovětského uголовного процесса, Moskva 1958, str. 172 a násl.; A. M. Čelcov: Sovetskij uголовnyj process. Gosjurizdat 1962, str. 122 a násl.; M. L. Šifman: Recenzija na knihu M. S. Strogoviča „Materialnaja istina i sudebnyje dokazatelstva v sov. ugol. processe“. Sov. gosud. i pravo č. 4/1956.

8) N. N. Poljanskij: Voprosy teorii sovětského uголовного процесса. Gosjurizdat 1956, str. 118; A. G. Šljapočnikov: K voprosu ob objektivnoj istine v sov. ugol. prave i processe. Učenyje zapiski VIJN, Moskva 1961, č. 12, str. 52 a násl.; J. S. Samoščenko: Ochrana režima zakonnosti sovětským gosudarstvom. Gosjurizdat 1960, str. 101.

9) P. F. Paškevič: Objektivnaja istina v ugol. sudoproizvodstve. Gosjurizdat 1961, str. 20; A. L. Rivlin: Peresmotr prigovorov v SSSR. Gosjurizdat 1958, str. 28; A. I.

velmi obsáhle zdůvodňuje to, že při poznání pravdy je velmi důležité právní i politické hodnocení faktů, které tvoří jednotu se zjištěnými skutkovými okolnostmi.

Že je třeba se v trestním řízení zaměřit na zjišťování skutečností, které mají význam z hlediska práva, je nepochybné a zdůrazňují to i autoři jako Strogovič, kteří zastávají názor shodný s učebnicí čs. trestního řízení.¹⁰⁾

Zjišťováním skutkových okolností se totiž nevyčerpává to, co musíme dokazovat, při dokazování jdeme nutně dále. Protože tyto otázky jsou velmi důležité pro náš přístup k problému předmětu dokazování, pokusím se o některé pohledy na problém zjišťování pravdy v trestním řízení.

§ 2. Strukturální rozbor a poznání pravdy v trestním řízení

I. „Otázka, zda lidské myšlení se dobírá předmětné pravdivosti, není otázkou teorie, nýbrž otázkou praktickou. V praxi musí člověk dokázat pravdivost, tj. skutečnost a pozemskost svého myšlení.“¹¹⁾

Otázka zjišťování pravdy v trestním řízení se z hlediska tohoto Marxova citátu jeví jako *problém praxe všech orgánů činných v trestním řízení*.

Jde tedy v podstatě o to položit si otázku nikoliv tak, *jak* je pravda zjišťována, nýbrž *jak praxe tuto pravdu potvrzuje*. Nebo ještě lépe řečeno: *jak se v praxi tato pravda vyjevuje a realizuje*.

Takto položenou otázku koneckonců potvrzují i Leninova slova „... mimo nás existují věci. Naše vjemy a představy jsou jejich obrazy. Ověření těchto obrazů, oddělení pravdivých od lživých se děje praxí“.¹²⁾

Problematika praxe v trestním řízení bude tedy základním kritériem, ze kterého budeme vycházet při našem zkoumání daného tématu.

Pojem praxe není v této práci chápán samozřejmě jenom v běžném slova smyslu jako pouhá aplikace souhrnu procesních (a hmotněprávních) norem, ale praxe jako součást marxistické teorie poznání. To znamená jako závěrečná a v podstatě pro lidskou činnost při zjišťování pravdy rozhodující součást oné trojice vymezené pojmy:

1. objektivní realita,
2. pravdivé poznání této reality,
3. praxe jako jediné kritérium pravdivosti.

Vycházíme-li z marxisticko-leninské teorie, pak si musíme především položit otázku, *co je vlastně v trestním procesu onou objektivní realitou* nebo — chceme-li to vyjádřit přesněji — *objektivní pravdou*.

„Být materialistou znamená uznávat objektivní pravdu, kterou nám odhalují smyslové orgány.“¹³⁾

Trusov: Osnovy teorii sudebných dokazatelstv. Gosjurizdat 1966, str. 26 a násl.; J. D. Perlov: Prigovor v sov. ugol. processe. Gosjurizdat 1960, str. 234 a násl.; Teorija dokazatelstv v sov. ugol. processe, časť obščaja, Moskva 1966, str. 91 a násl. (autorem této partie je Doročov); I. M. Luzgin: Rassledovanie kak process poznaniya, Moskva 1969, str. 171 a násl.

¹⁰⁾ Kurs, Moskva 1958, str. 167 a násl.

¹¹⁾ K. Marx: Ludvík Feuerbach a vyústění klasické něm. filosofie, Svoboda 1950, str. 53–54.

¹²⁾ V. I. Lenin: Materialismus a empiriokriticismus, Svoboda 1952, str. 95.

¹³⁾ V. I. Lenin: Materialismus a empiriokriticismus, Svoboda 1952, str. 118.

Tato Leninova definice — vzato vcelku rigorózně — nás samozřejmě musí vést k jednoznačnému názoru, že *onou objektivní pravdou, kterou nám sdělují naše smyslové orgány, je vlastní skutek*, který se odehrál a který je třeba v řízení posoudit. Řečeno zcela prakticky je to tedy fakt, že byla např. nalezena mrtvola, o čemž se přesvědčujeme svým zrakem, nebo že v pokladně podniku chybí peníze, o čemž nás přesvědčuje strohá mluva čísel.

Vraťme se ještě jednou k Leninovu citátu o věcech, které existují mimo nás, a o tom, že naše vjemy a představy jsou jejich obrazy.

Pojem „obraz“ budeme používat jako přesný pojem, který říká, že se naše poznání přesně shoduje s danou skutečností.

Dalo by se tedy říci, že prvním úkolem trestního řízení je vytvořit obraz toho, co se stalo.

Z hlediska praxe je takto chápaný „obraz“ možno vytvořit jenom tehdy, jestliže v této fázi vyloučíme všechny faktory, které nelze našimi smysly doložit. Znamená to tedy zjišťování těch skutečností, které se zakládají na materiálně zřetelných stopách (viz možnosti, které dává balistika, daktyloskopie, trasologie). Z tohoto aspektu je tedy obraz maximálně přesným zjištěním toho, *co se stalo*, ale už méně přesným zjištěním, *jak se to stalo*. Nechceme tím nikterak tvrdit, že by se přesnými vědeckými metodami nedalo zjistit a rekonstruovat např. prostorově, jak byl člověk usmrčen. Ale velice těžko lze už v mnoha případech týmiž metodami přesně určit, kdy byl usmrčen. V tomto případě je nutno časově určení dané současnými metodami soudního lékařství přece jen (zejména po určité době od zjištění) doplňovat údaji svědků, abychom časné rozmezí smrti pokud možno maximálně upřesnili. Znamená to v podstatě, že se už nespoleháme v trestním řízení jenom na naše vjemy, ale i na *výpovědi o vjemech* jiných osob. Zjišťování objektivní reality přestává tu už být *obrazem* v onom smyslu, jak jej poznáváme, ale stává se *znakem* této reality.

Pokusím se obecně poučky filosofie, tak jak je v otázce teorie znaků rozpracovali sovětsští autoři, aplikovat na trestní právo.

L. O. Reznikov ve své knize „Gnoseologičeskije voprosy semiotiky“ říká: „Hlavní rozdíl mezi obrazem a znakem viděl Lenin v tom, že obraz se shoduje s tím, co obráží, ale znak se nemusí shodovat s tím, co označuje. Kromě toho Lenin upozorňoval na to, že obraz se vytváří působením předmětu na smyslové orgány a mozek člověka, a proto nutnou podmínkou obrazu je reálná existence odráženého předmětu, zatímco znak neexistuje v příčinné souvislosti na označovaném předmětu, a proto může být vymyšlen pro označení neexistujícího, myšleného předmětu.“¹⁴⁾

Znak funguje tedy jako *nositel významu*, nositel informace o libovolném předmětu, libovolné skutečnosti.

V jisté fázi zjišťování objektivní skutečnosti v trestním řízení je nepochybně nutné získávat nejružnější informace, které už nejsou přímo závislé na daném předmětu, a na přímém smyslovém přesvědčení se o té nebo oné skutečnosti. V *tomto případě mají už všechny další informace charakter znaku*, to znamená, že danou skutečnost už přímo nepopisují, ale sdělují pouze její význam.

Vrátíme-li se k našemu příkladu upřesňování např. času smrti člověka,

¹⁴⁾ L. O. Reznikov: Gnoseologičeskije voprosy semiotiky, Leningrad 1964, str. 78.

jsou veškeré výpovědi svědků, kteří nebyli přímo očitými svědky smrti, pouze sdělením určitých skutečností, jejichž význam je nutno zhodnotit a interpretovat v rámci všech dalších souvislostí.

Přitom ovšem stále ještě tyto výpovědi jsou poměrně přesně vázány na určité, před tím ověřené události, které vytvořily obraz smrti. Čím více se tomuto obrazu vzdalují a do hry vstupují subjektivní faktory — např. zkoumání psychologické motivace činu — tím více se zesiluje charakter znaku jako prvku, který se *může, ale také nemusí shodovat s tím, co se ve skutečnosti událo*.

„... Lidské myšlení je právě tak suverénní jako nesuverénní a jeho poznávací schopnost právě tak omezená jako neomezená. Je suverénní a neomezená co do povahy, určení, možnosti, dějinného cíle; nesuverénní a omezená co do individuálního uskutečňování a co do dané skutečnosti.“¹⁵⁾

Převédeme-li toto obecně platné Engelsovo tvrzení o možnostech lidského poznání na možnosti zjištění objektivní pravdy v trestním řízení, znamená to v podstatě asi toto:

Každý jednotlivec — ať už vystupuje v trestním řízení v jakékoliv funkci a roli — může přispět k poznání objektivní pravdy v rámci své nesuverénnosti a omezenosti jenom do jisté míry. Trestní řízení samo ovšem by mělo být suverénní a neomezené co do své povahy i cíle — tj. co do kvalifikace zjišťované skutečnosti.

Tato neomezenost a suverénnost trestního řízení závisí především na jeho struktuře. Tato struktura má dvojí povahu: Je jednak souborem znaků, které umožňují přesně označit a kvalifikovat jisté skutky podobného či obdobného charakteru (vrcholným projevem tohoto souboru znaků je příslušná právní norma), jednak je souborem zákonem vymezených postupů, za nichž se děje zjišťování objektivní reality.

Zkoumejme zatím obě tyto struktury odděleně. Strukturu znaků můžeme sledovat ve třech aspektech:

1. syntaktickém (vztah jednotlivých znaků k sobě),
2. sémantickém (vztah znaků k daným předmětům),
3. pragmatickém (vztah znaků k lidem, kteří je používají).

O syntaktickém aspektu není třeba pro naše účely příliš hovořit. O sémantickém aspektu byla už v podstatě řeč při vymezování vztahů pojmu obrazu a znaku při zjišťování objektivní skutečnosti. V tomto okamžiku nás nejvíce zajímá aspekt pragmatický, v němž se plně z jistého hlediska vyjevuje otázka praxe jako nejvyššího kritéria pravdivosti poznání.

Karel Marx zkoumal ve svém Kapitálu charakter peněz jako znaku. Postihl ve své geniální analýze cestu směnitelnosti předmětů v kapitalistické společnosti, která se uskutečňuje tím, že rozdílné druhy výrobků jsou převedeny na společného jmenovatele *peníze*, přičemž tyto peníze jsou *znakem* abstraktní práce, která je ve výrobcích uložena.

Jeho analýza přináší hluboké metodologické poučení:

1. Znak postihuje obecnou a nejširší kvalitu jevů zdánlivě sobě vzdálených.
2. Znak je schopen zachovat při této obecnosti individuální rysy jednotlivého jevu.

¹⁵⁾ Bedřich Engels: Antidühring, Svoboda 1949, str. 76—77.

3. Znak chápaný jako výsledek lidské činnosti klasifikuje a označuje tuto lidskou činnost v jejím základním společenském charakteru.

Jestliže chápeme trestní řízení jako lidskou činnost společenského charakteru, pak i pro ně platí tyto tři Marxovy metodologické poučky. Jaké z nich plynou závěry?

1. Každá právní kvalifikace objektivně zjištěné skutečnosti musí mít charakter obecně platného znaku, jenž je schopen přesně vymezit a zahrnout do sebe shodné rysy mnoha činů.

To je tedy zřejmě problém trestního práva hmotného. Je to otázka, *do jaké míry* trestní zákoník umožňuje postihnout *obecnosti* konkrétních případů tak, aby došlo k přesné kvalifikaci, která např. vyjadřuje rozdíl mezi vraždou a usmrcením z nedbalosti. To je i problematika taxativních a demonstrativních vyjádření v zákoně. (Taxativnost či demonstrativnost polehčujících a přitěžujících okolností apod.)

2. Na druhé straně ovšem tento znak musí dovolit to, že bude možné posoudit všechny individuální specifické podmínky toho nebo onoho případu.

To je v nejobecnější míře možnost uložení konkrétního trestu, podmíněného nebo nepodmíněného odsouzení, konkretizace výše trestu v rámci trestní sazby i otázka možnosti uložení různých trestů v jednotlivých případech. Je to i otázka přijetí či nepřijetí záruky společenské organizace apod.

3. Závěrečná kvalifikace, tj. rozhodnutí na závěr trestního řízení musí potom v sobě obsahovat posouzení jak činnosti jednotlivce, tj. obviněného, tak i aktivitu celé společnosti, jak se projevuje v daném historickém okamžiku.

Což znamená, že se mění právní normy nejen jako projev změn třídní struktury společnosti, ale že i v rámci téže společnosti dochází ke změně právních norem a že dokonce v trestním právu při existenci těchže norem existují instituty, jako je zánik trestnosti a trestu v případě, kdy se mění nebo zaniká dodatečně stupeň nebezpečnosti činu pro společnost.¹⁶⁾

Všechny tyto závěry nás nutně vedou k jednomu základnímu vývodu: Každá zjištěná skutečnost, která musí být v trestním řízení posouzena, je velice složitá. Obsahuje mnoho pohledů a vzájemných vztahů, které jsou někdy i nepostižitelné právními normami, *nemají tedy sobě odpovídající znak, a proto tedy je i poznání vždy do jisté míry relativní a neúplné.*

Na druhé straně ovšem, protože tyto znaky neexistují samy o sobě, ale vždy v jistých souvislostech a interpretacích, je v každém trestním řízení — nebo měl by být — obsažen prvek absolutního poznání, tak jak to odpovídá dialekticko-materialistické teorii relativní a absolutní pravdy.

¹⁶⁾ Historicky to výstižně vyjadřuje Marx při výkladu Aischylovy Oresteie, kde se závěrem Erinye, bohyně pomsty, mění v Eumenidy — bohyně smíru. Usmrcení matky zde již není největším zločinem, protože se změnila společnost, založená na matriarchátě ve společnost patriarchální.

II. Tím se dostáváme k druhé struktuře, kterou je trestní proces sám. V podstatě by se dalo říci, že trestní proces by měl svými ustanoveními a průběhem zaručit maximálně správnou interpretaci jednotlivých znaků.

„Systém znaků a jeho interpretace si musí navzájem odpovídat. Znakům znakového systému musí odpovídat jednotlivé významy. Znakovým vztahům musí odpovídat jednotlivé vztahy významu.“¹⁷⁾

Přeloženo do jazyka nefilosofického je to v konkrétním případě příklad známé Marxovy poučky o tom, že proces je formou existence zákona, tj. že trestní právo hmotné se projevuje prostřednictvím odpovídající procesní normy. Mnohokrát jsme zdůrazňovali nutnost vzájemné korespondence norem hmotněprávních a procesních, jak je ostatně možno dokumentovat i na publikovaných diskusích v časopisech.

V obecné poloze to znamená, že každá z osob, která nějakým způsobem figuruje v trestním řízení, musí mít v systému tohoto procesu přesným způsobem vymezené své určité místo, a to tak, aby se mohla plně podílet na interpretaci jednotlivých významů, které vyplývají z jednotlivých znaků.

Vrátíme-li se k Marxovu metodologickému poučení, znamená to v základě asi toto:

1. *Musí existovat takové instituty trestního procesu, které umožňují interpretovat znaky a významy z hlediska jednotlivce.* (To je na první pohled zřejmě umožněno funkcí a úkoly obhájce tak, jak je stanoví náš trestní řád.) Nejklasičtější případem je presumpce neviny — bereme-li ji z tohoto aspektu, ale i činnost obhájce advokáta, kterému stát dává pro ochranu jednotlivce povinnost mlčenlivosti, i když tato mlčenlivost svým způsobem může ztěžovat zjištění pravdy v trestním řízení.
2. *V trestním řízení musí existovat takový institut, který dovoluje interpretovat znaky a významy z hlediska společnosti.* To je zřejmě prokurátor, jehož objektivní postoj zástupce státu je při přijetí obžalovací zásady v podstatě rozhodující pro vyjádření zájmů společnosti.
3. *Musí zde být dále taková instituce, která je schopna posoudit činnost a aktivitu jak jednotlivce, tak celé společnosti a uvést je ve vzájemný soulad,* což je zřejmě soud v případech, kdy se trestní věc dostává až do stadia řízení před soudem. Proto je soud v trestním řízení nezávislý na přednesech stran, proto je mu v našem procesu dána široká iniciativa.¹⁸⁾

To je pochopitelně jen velmi schematické vyjádření role obhájce, prokurátora a soudu, kteří všichni musí určitým způsobem vystupovat objektivně — obhájce tím, že zastupuje zájem jednotlivce, zastupuje i zájem společnosti, prokurátor si všímá i zájmu obviněného — a soud není pouhý arbitr. Vycházím však z toho, co je *převažující* náplní té které funkce. Chci totiž zdůraznit to, že strukturální rozbor *podtrhuje* význam tohoto rozdělení funkcí a rozhodně tyto rozdíly nestírá nebo nesměšuje funkce, jak tvrdí někteří autoři, kteří vystupují proti teorii funkcí v trestním řízení.

¹⁷⁾ Reznikov: l. c. v pozn. 14, str. 205.

¹⁸⁾ Zřejmě je nutné, aby i organizačně byly tyto tři složky na sobě nezávislé.

Proto také se taková uspořádání trestního procesu, v nichž je soud pouhým arbitrem, ukazují z hlediska strukturálního zkoumání jako pochybná, protože vázanost soudu přednesy stran v trestním řízení znemožňuje zjišťování pravdy.

Z tohoto obecného hlediska jde tedy v trestním řízení o interpretaci znaků a významů tak, aby bylo možné dosáhnout zjištění pravdy.

Proto ovšem je dána i nutnost uvážit možnost jiné interpretace faktů — a tedy i důvodnost opravného řízení. Naše úprava — mám na mysli revizní princip — zřejmě tuto možnost dává, byť i ne v tak široké míře jako úprava sovětská.

Bylo by zřejmě třeba na základě důkladného strukturálního rozboru zvážit to, nakolik naše opravné řízení umožňuje zjištění objektivní pravdy ve srovnání s úpravou sovětskou — a nakolik jsou významné pro strukturu opravného řízení i další instituty, jako je zákaz reformationis in peius, beneficium cohaesionis apod. To by ovšem šlo nad rámec této práce.

Jestliže jsme na počátku řekli, že *kritériem této práce bude praxe* jako v marxistickém smyslu nejvyšší kritérium pravdivosti, potom se nám i ono slovo *interpretace* přeměňuje ve vztahu k trestnímu procesu v tuto praxi.

Neboť interpretace znaků a významů v trestním řízení je umožněna právě instituty a systémem trestního procesu, v němž všechny osoby svým omezeným posouzením vytvářejí vlastní činnost trestního procesu, která je tou praxí, jež v sobě nese vzájemný vztah relativní a absolutní pravdy.

Z tohoto hlediska jeví se *praxe trestního procesu neoddělitelnou a do značné míry nejpodstatnější součástí posouzení pravdy v trestním řízení.*

II. Kapitola

Předmět dokazování v trestním řízení

§ 1. Obecné otázky struktury předmětu dokazování

I. Řekli jsme již, že v řízení poznáváme objektivní realitu. Ta je tedy obecně předmětem řízení. Předmětem trestního řízení je podle učebnice trestního řízení¹⁾ zjištění určitého skutku a rozhodnutí o něm i výkon tohoto rozhodnutí. *Zkráceně lze označit za předmět trestního řízení určitý skutek, z něhož je v průběhu trestního řízení obviněna určitá osoba.*

Vše v řízení ovšem dokazováním nepoznáváme, takže dokazování je jen částí poznávací činnosti rozhodujícího orgánu.

Fiala k tomu uvádí: „Činnost orgánu je řadou faktických úkonů a řadou jeho rozhodnutí a opatření. Protože je tato činnost projevem vůle orgánu, je jeho volním projevem. Tento volní projev však není projevem libovůle orgánu. Volní projev orgánu je založen na určitém poznání orgánu a je jeho výsledkem. Jde tu předně o *poznání právních norem*, které upravují jeho činnost a které stanoví podmínky a postup orgánu, a které stanoví podmínky vzniku, změny a zániku hmotněprávního poměru a dále o *poznání určitých skutečností*, které tvoří nutný podklad pro provedení autoritativní aplikace práva. Proto je každé právní řízení, každý proces nutně *volní a intelektuální činností orgánu*.

Poznávací činnost, tvořící základ volní činnosti orgánu, je vlastní jenom lidem. Proto musí orgán, který provádí právní řízení, reprezentovat lidé, kteří provádějí jeho činnost. Jejich poznávací činnost není a ani nemůže být upravena právem. Člověk jako reprezentant orgánu nepoznává totiž jinak, než poznává při jiných příležitostech. Z této samozřejmosti musí právo vycházet. Proto i orgány poznávají skutečnosti, které přímo působí na jejich smysly, přímo svým vnímáním. Skutečnosti, které na smysly orgánů přímo nepůsobí, poznávají orgány jen svým myšlením. Přitom musí neustále používat svou obecnou zkušenost, bez které není žádné správné poznávání možné. Přímé poznatky vnímáním činí orgány během celého procesu. Poznávají osoby, které se na řízení účastní, jejich chování, jejich projevy atd. Poznávají určité věci, které za procesu působí na jejich smysly, poznávají jejich zevní vlastnosti. To, co takto nemohou orgány poznat, poznávají svým myšlením, a tak vytvářejí nepřímé poznatky. Nepřímé poznatky o skutečnosti, která nepůsobí na smysly orgánu, tvoří orgán svým úsudkem, který vyvozuje určitou myšlenkovou formu ze známých poznatků. I z tohoto způsobu poznávání musí procesní předpisy vycházet a nemohou tento způsob poznávání pro právní řízení nějak nebo dokonce různě upravovat.

¹⁾ Československé trestní řízení, Praha 1971, str. 12.

Ke správnému poznávání je potřebná, jak již bylo řečeno, určitá zkušenost orgánu. V první řadě je to obecná zkušenost získaná výchovou a výukou a vlastní životní praxí, bez níž je správné poznávání vůbec nemyslitelné. Protože jde o nucené uskutečňování subjektivních práv a subjektivních povinností, vznikající jako důsledek určitých právních norem, je samozřejmé, že každý orgán musí znát právní předpisy, které stanoví, jaké podmínky musí být splněny, aby mohl v řízení pokračovat a aby mohl přistoupit k nucené aplikaci hmotného práva a dále musí znát ony hmotněprávní předpisy, které má v řízení nuceně aplikovat.²⁾

II. Téměř běžně se tvrdí, že předmětem dokazování, tj. tím, co se dokazuje, jsou zpravidla skutečnosti. Trestní řád mluví v § 89 o dokazování skutku a o dokazování okolností. Žádná z těchto formulací není zcela přesná. Nedokazují se totiž skutečnosti nebo skutky, okolnosti či právní předpisy, nýbrž dokazováním se získávají poznatky o nich.³⁾

Komentář k občanskému soudnímu řádu z roku 1957 rozumí pod pojmem skutečností, které jsou předmětem dokazování, jevy vnějšího světa, výjimečně právní předpisy. Učebnice občanského práva procesního nazývá skutkovými poznatky poznatky o jedinečných (konkrétních) předmětech a jevech vnějšího světa a jejich podstatě. Předměty a jevy vnějšího světa, jejich podstata, zákonitosti, vnitřní vlastnosti a vzájemné vztahy jsou v řízení skutečnostmi.⁴⁾

Podle Štajgra⁵⁾ jsou *skutečnostmi konkrétní, prostorově i časově určené jevy vnějšího světa, které mohou působit nebo působí na naše smysly tak, že vyvolávají v našem vědomí určité obrazy*. Skutečnostmi, se kterými se příslušné orgány při dokazování setkávají, jsou skutečnostmi právně relevantními, protože z nich vznikají určité právní vztahy, ať už jsou to vztahy hmotněprávní nebo procesněprávní.

Kromě skutečností poznáváme v řízení také *právo*. Učebnice občanského práva procesního rozumí na str. 174 pod *právními poznatky* poznatky o tom, do jakých pojmových tříd patří učiněné poznatky skutkové, dále poznatky o existenci nebo neexistenci právních norem, tj. poznatky o jejich skutkové podmínce (hypotéze) a jejich normativním důsledku (dispozici). Dále i poznatky, zda zobecněné skutkové poznatky naplňují skutkovou podstatu právní normy, a konečně poznatek o tom, jaký je konkrétní normativní důsledek, který soud vyjádří ve výroku svého rozhodnutí.

Na základě poznání určitých skutečností v řízení vyvozuje příslušný orgán své skutkové závěry. Na základě těchto skutkových závěrů pak aplikuje příslušnou právní normu. Tento poznatek platí pro veškeré druhy řízení, protože jde o obecný proces poznávání a aplikace práva v řízení.⁶⁾

V trestním řízení tedy musíme od sebe rozeznávat *skutečnost a právo*. Skutečnost, která je předmětem hodnocení právem, a právo jako stanovenou hodnotu, pomocí které je tato skutečnost hodnocena, a konečně

²⁾ J. Fiala: Pojem důkazu ve smyslu procesním. Stát a právo 13, str. 8 a násl.

³⁾ Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1971, str. 138.

⁴⁾ Učebnice občanského práva procesního, Praha 1964, str. 174.

⁵⁾ F. Štajgr: Materiální pravda v občanském soudním řízení. Orbis, Praha 1954, str. 39.

⁶⁾ Srov. J. Fiala: Pojem důkazu ve smyslu procesním. Stát a právo 13, str. 13.

i právo jako *výsledek* tohoto hodnocení. (Tím se v každém procesu proti sobě staví skutečnost a právo jako dvě různé složky jediné objektivní reality a pojem práva v tomto smyslu se rozšiřuje proti pojmu práva jako souboru právních norem.)⁷⁾

Právem v tomto smyslu rozumíme 1. *platné právní normy*, podle kterých dochází k hodnocení skutečností, tedy nejen normy tuzemské, ale i cizozemské, 2. *úsudky o tom, zda určitá skutečnost tvoří prvky znaků hypotézy právních norem*, podle kterých se provádí hodnocení skutečností, a 3. *úsudky o tom, jaké konkrétní dispozice z posuzované skutečnosti a z použitých právních norem plynou*.

Ostatní v procesu poznávané je skutečností. Skutečnosti jsou tedy 1. *předměty a jevy vnějšího světa*, které nejsou právem ve výše uvedeném smyslu, 2. *vnitřní vlastnosti, zákonitosti a vztahy mezi předměty a jevy vnějšího světa* (za jevy vnějšího světa považujeme také chování lidí).

*Je tedy zřejmé, že v řízení se intelektuální činnost orgánu týká jak poznávání skutečností, tak i poznávání práva.*⁸⁾

III. V souhlase se Štajgrem⁹⁾ můžeme skutečnosti, které jsou předmětem důkazu, rozdělit na dvě skupiny podle toho, zda 1. zjištění pravdy o existenci dokazované skutečnosti je už *současně zjištěním skutkového stavu*, nebo zda 2. je jen jedním krokem zjištění skutkového stavu, k jehož úplnému zjištění je třeba ještě další činnosti soudu.

Štajgr uvádí:

„Zjištění pravdy o existenci dokazované skutečnosti je současně zjištěním skutkového stavu pojmového znaku té abstraktní skutkové podstaty právní normy, již má být v daném případě použito, tj. kvůli jejímuž použití se děje dokazování existence této skutečnosti, anebo když důkazem zjištěná skutečnost je konkretizací pojmového znaku jedné složky abstraktní skutkové podstaty této normy...“ „Druhou skupinou skutečností, které mohou být předmětem dokazování, tvoří ty skutečnosti, jejichž zjištění dokazováním je jen jedním krokem na cestě k zjištění skutkového stavu konkretizujícího abstraktní skutkovou podstatu té právní normy, kvůli níž se dokazování dělo. Z druhé strany však fakt, že dokazovaná skutečnost byla dokázána, nemusí ještě vždy sám o sobě nutně vést k závěru, že je tím už zjištěna materiální pravda a zaručeno zjištění skutkového stavu ve smyslu právě zmíněném; mnohdy je k tomu třeba ještě zjištění i dalších skutečností, zejména dokazováním. A v každém případě, ve kterém byl výsledek dokazování úspěšný a tedy dokazovaná skutečnost dokázána, je nutno teprve pomocí závěrů ze zkušeností — a nikoliv pomocí myšlenkového procesu subsumpce této dokázané skutečnosti pod abstraktní skutkovou podstatu určité právní normy — vyvodit pravý skutkový stav a zjistit materiální pravdu; teprve takto vyvozený skutkový stav může být subsumován pod abstraktní skutkovou podstatu určité právní normy a tvoří její konkretizaci.“¹⁰⁾

⁷⁾ Srov. J. Fiala: op. cit. v pozn. 6; dále F. Štajgr: Právo a skutečnosti v civilně procesním řízení, Bratislava 1933; J. Fiala: Důkaz zavinění v občanském soudním řízení, Praha 1965, str. 99.

⁸⁾ K tomu srov. F. Štajgr: Poznámky k soudobým teoriím důkazů v právu. Stát a právo 13, str. 43 a násl., a Učebnice občanského práva procesního, Praha 1964, str. 174.

⁹⁾ F. Štajgr: Materiální pravda v občanském soudním řízení. Orbis, Praha 1954, str. 98 a násl.

¹⁰⁾ Skutečnosti tvořící předmět dokazování je možno rozdělit nejrozumnějším způsobem. Např. Best (W. Y. Best's: Grundzüge des englischen Beweisrechtes, Heidelberg

IV. Někteří autoři tvrdí, že v řízení *nelze učinit předmětem poznávání to, co se nestalo a že nelze poznávat psychické stavy*. Toto tvrzení je nepochybně správné, pokud má na mysli to, že nelze poznávat smyslovým vnímáním psychické stavy druhého člověka, resp. že smyslovým vnímáním nemůže nikdo poznat, co nebylo a není.

Lze však z určitých poznatků o tom, co se stalo nebo je, usoudit a tedy také dokazováním v užším smyslu získat poznatek o tom, co se nestalo nebo není, právě tak jako z poznatků a projevu duševního stavu poznat a tedy i dokazovat duševní stav. Pokud tedy toto tvrzení vylučuje možnost poznání psychických stavů nebo toho, co se nestalo, dokazováním v užším smyslu, je nesprávné. Např. Hora¹¹⁾ uvádí, že předmětem důkazu jsou pouze fakta externa, nikoli fakta interna, která nelze kontrolovat.

Je pravda, že právní relevanci nemá pouhá myšlenka (a to v některých případech ani projevení myšlenky navenek), právní následky vznikají jednáním. Na druhé straně nelze z dokazování (a tedy z předmětu dokazování) obecně vyloučit zejména fakta interna, která jsou mnohdy rozhodující pro zjištění subjektivní stránky, tedy okolností podstatných z hlediska zjišťování skutkové podstaty.

Zejména v trestním řízení hraje velmi důležitou roli otázka pohnutky a účelu, pro který byl trestný čin spáchán, speciálně při kvalifikaci trestného činu. Tato věc je obecně známá i v praxi, která nezapomíná na to, že i pohnutka musí být zkoumána právě tak jako ostatní složky skutkové podstaty. Ale i tam, kde není pohnutka součástí skutkové podstaty, je třeba ji zkoumat, protože mnohdy hraje důležitou roli při úvahách o konkrétním trestu.

V občanskoprávním řízení je situace poněkud odlišná od situace v řízení trestním. Tam se totiž dokazování subjektivní stránky řídí jinými pravidly, takže žalobce má snazší situaci, než je situace žalobce v trestním řízení. Fiala uvádí, že zavinění podle občanského práva je psychickým vztahem žalovaného k vlastnímu protiprávnímu jednání a ke vzniklé škodě spočívající v tom, že žalovaný byl schopen si uvědomit své protiprávní jednání a možnost vzniku nastalého výsledku a že žalovaný zaměřil své volní úsilí k tomu cíli, aby uskutečnil své protiprávní jednání a aby dosáhl nějakého výsledku, a to buď takového, aby způsobil nastalou škodu, nebo aby dosáhl nějakého jiného výsledku.¹²⁾

Žalobce nemusí podle Fialy nic skutkově tvrdit o tom, že protiprávní jednání je projevem volním. Jen v tom případě, kdyby chtěl tvrdit, že žalovaný zamýšlel nesplněním závazku způsobit žalobci majetkovou škodu, musil by k tomu uvést nějaké skutečnosti, ze kterých by bylo toto tvrzení možné vyvodit. Při odůvodnění žaloby o náhradu škody způsobené porušením závazku není třeba tedy nic jiného než tvrzení skutečností, které tvoří prvky objektivních znaků skutkové podstaty odpovědnosti. Subjektivní znak odpovědnosti, tj. zavinění není třeba zpravidla skutkově vůbec odůvodňovat, protože tu platí skutkové domněnky.

V některých případech stanoví občanský zákoník sám dokonce domněnky protiprávnosti. (Je to např. ustanovení § 422 odst. 2. Podobně stanovil právní domněnku protiprávnosti dřívější občanský zákoník v § 350 odst. 1.)

1851, str. 6) je rozděluje na a) psychické a fyzické, b) události a poměry, c) skutečnosti afirmativní a negativní aj.

¹¹⁾ V. Hora: Československé právo procesní, díl II, Praha 1923, str. 30.

¹²⁾ Srov. k tomu J. Fiala: Důkaz zavinění v občanském soudním řízení, Praha 1965, zejména str. 103 a násl.

V řízení trestním je třeba zjistit vždy zavinění, trestní právo žádné domněnky ani skutkové ani jiné při zjišťování zavinění nedovoluje.

Kromě zavinění je však mnohdy třeba zjišťovat i pohnutku, jak jsme výše uvedli. Situace je poměrně složitá. Zavinění je možné dovodit pouze z vnějších projevů obviněného, je tedy třeba posoudit fakta interna na základě fakt externích. Nejsložitější situace bývá při dokazování zavinění úmyslného. Tady bývá často jediným vodítkem výpověď obviněného o jeho vztahu ke skutkovému ději, který způsobil, a teprve v souvislosti s tímto dějem můžeme usuzovat, zda jde o zavinění úmyslné nebo nedbalostní. Protože však na zavinění usuzujeme ze skutkových okolností, ze skutečností případu, vznikají často pochybnosti. Nejčastěji se to projevuje v případech ublížení na zdraví, kde bychom mohli mnohdy uvažovat i o úmyslu, který se však nepodaří prokázat.

Ještě složitější je situace při stanovení pohnutky. Při pohnutce mnohdy praxe hledala kritéria nejrůznějšího druhu, předchozí odsouzení pro podobný delikt, národnost atd.

Tyto otázky jsou vážným problémem. Výstižně o tom hovoří již citovaný materiál Nejvyššího soudu Pls/6/66.

„Nedostatků v dokazování subjektivní stránky trestného činu jsou částečně vysvětlitelné též větší náročností a obtížností poznávání, někdy velmi složitých psychologických stavů obviněného v době spáchání trestného činu, jeho morálních a intelektuálních vlastností, názorů a sklonů, vlivů, které formovaly jeho vědomí a působily na jeho vůli a na jeho vztah k společenskému zájmu chráněnému zákonem, který svým jednáním, opomenutím nebo nečinností porušil nebo ohrozil.

Důležitým vodítkem pro poznání subjektivní stránky trestného činu, formy a míry zavinění obviněného je zjištění jeho pohnutky. Bez zjištění pohnutky, která vedla obviněného k spáchání trestného činu, nelze zpravidla spolehlivě rozhodnout o jeho vině, a to nejen v těch případech, kde pohnutka je přímo zákonným znakem zažalovaného trestného činu. Její náležité objasnění má zásadní význam též jako jedno z hledisek určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 4 tr. zák.) a jako jedno z hledisek, ke kterému je třeba vzít zřetel při ukládání trestu. Při ukládání některých druhů trestů (např. § 29, § 46, § 47, § 51 tr. zák. atd.) musí soud přihlížet k pohnutce pachatele trestného činu podle výslovného znění zákona. Konečně k pohnutce může soud přihlídnout jako k okolnosti přitěžující nebo polehčující nebo jako k okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (§ 40 odst. 1 tr. zák., § 88 tr. zák.).

Pohnutka jednání obviněného není zpravidla vůbec zjišťována a při zjišťování skutečného stavu věci se jeví jako jeden z nejslabších článků.“...

Jde především o zjištění prostředí, v němž obviněný žil a pracoval, jeho osobních a rodinných poměrů v době spáchání trestného činu a do vyhlášení rozsudku, jeho předchozího způsobu života, jeho věku a zdravotního stavu apod., přičemž mimořádnou péči musí soud věnovat zjištění osobních poměrů mladistvého (§ 292 tr. ř.).“

Dále se uvádí:

„Pro dokazování subjektivní stránky trestného činu a pohnutky jednání obviněného má důležitý význam zjišťování těch okolností, které umožňují spolehlivé poznání osoby obviněného a jeho osobních poměrů, jejichž znalost je zejména důležitá

k posouzení vhodnosti druhu a výše trestu nebo k rozhodnutí o ochranných opatřeních, potřebných k zajištění převýchovy obviněného, pokud je uznán vinným trestným činem.

..., V mnoha případech vyvolává dokazování k osobě pachatele dojem formálnosti. Soudy se převážně opírají o písemné charakteristiky obviněného, opatřené v přípravném řízení, a jinak ponechávají obviněnému, aby v průběhu hlavního líčení předložil soudu další písemné dokumenty objasňující jeho osobu. K doplnění písemných charakteristik obviněného, pokud jsou neúplné nebo rozporné, dochází jen v tom případě, namítá-li obviněný jejich nesprávnost a uvádí-li některé skutečnosti, které jim odporují.

Zjišťování okolností, které mají vztah k poznání osoby obviněného, je někdy prováděno zcela odtržené od posouzení subjektivní stránky trestného činu a často i bez vztahu k uložení trestu. Někdy tyto okolnosti soud sice zjišťuje, ale při rozhodování k některým nepřihlíží.

V důsledku nedostatečného objasnění skutečné pohnutky jednání obviněného, jeho osoby a osobních poměrů, rozhodují soudy o vině obviněného na podkladě nedostatečného objasnění subjektivní stránky trestného činu a ukládají tresty, které nevystihují jejich účel ve smyslu ustanovení § 23 tr. zák.“

§ 2. Vztah dokazování a právní normy

I. Vyjdeme-li z toho, co jsme řekli v předchozí kapitole, že totiž podstatou trestního řízení je interpretace určitých znaků a významů, které z nich vyplývají, můžeme — přesněji řečeno musíme — určit i vztah dokazování a právní normy.

Dokazování jako určitý postup zjišťování pravdy, který je upraven právními předpisy,¹⁾ je v podstatě interpretací těch znaků a významů, které se váží k samotné podstatě skutku. Jinak řečeno: interpretované významy nám v průběhu dokazování sdělují informace o tom, co se skutečně stalo.

Právní norma je z tohoto hlediska širším znakem, jehož význam informuje o vzájemném vztahu činnosti jednotlivce a společnosti, je tedy posouzením této činnosti.

V trestním řízení zjišťujeme skutečnosti *důležité* pro rozhodnutí věci. Storch upozorňuje na to, že předmětem důkazu jsou okolnosti *relevantní*, tj. takové, na kterých přímo nebo nepřímo závisí rozhodnutí. Soud podle něho nemá vůbec dopouštět dokazování okolností pro rozhodnutí nedůležitých.²⁾

Právně relevantní jsou především ty okolnosti, ve kterých docházejí svého splnění obecné i zvláštní podmínky stanovené hmotným právem pro konkrétní případ. Patří sem však i okolnosti procesní, které jsou podmínkou rozhodnutí, a další opatření procesního rázu.

Někdy se ovšem při dokazování zjišťují i skutečnosti, které samy o sobě nejsou relevantní, logickým myšlenkovým pochodem se však z nich na

¹⁾ F. Štajgr: Materiální pravda v občanském soudním řízení. Orbis, Praha 1954, str. 9 a násl.

²⁾ F. Storch: Řízení trestní rakouské, díl II, Praha 1897, str. 66. Podobně ostatně i Učebnice trestního řízení, Praha 1971, str. 144.

na skutečnosti právně relevantní usuzuje. To je případ důkazu tzv. indiciemi.

Fiala³⁾ zdůrazňuje, že poznávání jako intelektuální činnost se děje vždy za používání obecné zkušenosti. Bez ní správné poznávání není možné. Proto obecné zkušenostní poznatky — protože jsou podmínkou poznávání — nemohou být předmětem procesního poznávání. Ostatními poznatky jsou jednak odborné právní poznatky, jednak poznatky jiné.

O právních poznatcích jsme se již zmínili. Pokud jde o ostatní poznatky, jsou předmětem procesního dokazování tehdy, pokud není řízení prováděno takovým orgánem, který má mít podle příslušného ustanovení sám určité odborné znalosti. To zřejmě není případ řízení trestního. V trestním řízení jsou všechny ostatní poznatky předmětem dokazování, protože zde nepřichází v úvahu obdoba některých způsobů řízení správního. V trestním řízení má mít orgán trestního řízení znalosti jen právní. *Jiné odborné poznatky není v žádném případě možné vyloučit z dokazování.*

II. Běžně se tvrdí, že se dokazují rozhodující skutečnosti za předpokladu, že jsou *pochybné*, což znamená, že správnost poznatku o nich je problematická. Obecně platí, že každé tvrzení účastníka o rozhodující skutečnosti — pokud o ní nemůže orgán konající řízení získat přímo svým vnímáním poznatek sám — je pro tento orgán *pochybné*. Tato otázka je ovšem různá v různých typech řízení.⁴⁾

Obecně se v civilním řízení uznává to, že při platnosti zásady projednací hraje i v této otázce důležitou roli shodná vůle stran. Naproti tomu Boura⁵⁾ ani pro řízení založené na zásadě projednací nepřipouští tuto shodnou vůli stran. Podle něho nemůže být nepochybnou skutečností v zásadě žádná skutečnost, o jejíž objektivní pravdivosti není příslušný orgán přesvědčen. Nestačí tedy, jestliže tyto skutečnosti nejsou předmětem sporu, případně jestliže se strany na nich dohodnou. Jedině skutečnost, o níž nemá pochybnost soud, může být podle Boursy pokládána za skutečnost nepochybnou, pokud je ovšem zároveň objektivně správná.

Složitější je otázka pochybnosti nebo nepochybnosti určitých skutečností v *trestním řízení*.⁶⁾ Doznání obviněného nezbavuje příslušné orgány povinnosti přezkoumat věc všestranně. Nestačí tedy ani doznání obviněného k tomu, abychom se v trestním řízení spokojili s tímto jediným důkazem.

³⁾ J. Fiala: Poznatky soudu při rozhodování v občanskoprávním procesu. Právnícké štúdie 1962, str. 648 a násl.

⁴⁾ Podle Hory (Československé právo procesní, díl II, Praha 1923, str. 309) nejsou pochybnými ty skutečnosti, na nichž se strany dohodnou, zejména nejsou pochybnými skutečnosti doznané odpůrcem. Doznání může být učiněno výslovně nebo mlčky, před soudem nebo mimosoudně. To ovšem může platit jen v řízení založeném na zásadě projednací, nikoliv v řízení trestním.

⁵⁾ F. Boura: Dokazování podle o. s. ř., Praha 1954, str. 10 a násl.

⁶⁾ Od skutečnosti nepochybné je třeba odlišovat notoriету. Notorieta je skutečnost obecně známá, skutečnost nepochybná nemusí být skutečností obecně známou, i když pravidelně bude skutečnost obecně známá zřejmě považována za nepochybnou. Většinou totiž v těch případech, kdy orgán trestního řízení dojde k závěru, že určitá skutečnost je obecně známá, nebude třeba tuto skutečnost dokazovat, takže zároveň bude tato skutečnost nepochybnou. Na druhé straně ne každá obecně známá skutečnost je zároveň nepochybná. Někdy to, co je o určité věci obecně známo, nemusí být v souladu s pravdou, takže u příslušného orgánu právem vznikne pochybnost.

Může se ovšem stát, že orgán trestního řízení nebude mít žádné pochybnosti o tvrzení obviněného, resp. o jeho doznání. Může tedy toto doznání, které nevzbuzuje pochybnosti, být dostačujícím důkazem?

Podle mého názoru zřejmě ne, protože § 2 odst. 6 tr. ř. jasně mluví o hodnocení důkazů jednotlivě i v *souhrnu*, vychází tedy zřejmě z toho, že k závěrům o vině je třeba více důkazů. Nutnost, aby přesvědčení orgánů činných v trestním řízení o vině obviněného bylo opřeno o důkazy dostačující, dokumentují četné příklady z praxe, k této otázce se zaměřuje i nejnovější judikatura.⁷⁾

Posouzení míry *dostatečnosti* se nevyčerpává toliko postavením obviněného před soud (pro podezření nebo „důvodné“ podezření), nýbrž úzce souvisí se splněním dalších předpokladů pro bezpečné a přesvědčivé *rozhodnutí* soudu o vině a trestu toho, kdo byl před soud postaven, o nárocích poškozeného na náhradu škody apod.

Ukazuje na to i ustanovení § 188 odst. 1 písm. f) tr. ř., podle něhož je soud povinen (arg. ...*vrátí*) vrátit věc prokurátorovi k došetření, je-li toho třeba k *náležitému objasnění* věci. Proto je při předběžném projednání obžaloby třeba dbát především toho, zda orgány ve věci činné před podáním obžaloby šetřily ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř.

Tak v konkrétním případě okresní soud při rozhodování o návrhu poškozených na náhradu škody vycházel pouze z ničím nepodložených údajů poškozených s poukazem na to, že obvinění výši škod uváděných těmito poškozenými uznali. Nejvyšší soud toto rozhodnutí zrušil a uvedl: Zásadu, že ani doznání obviněného nezabavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými prostředky ověřit všechny okolnosti případu, obsaženou v § 2 odst. 5 třetí věta tr. ř., nutno aplikovat i na případu souhlasu obviněného s výší škody vyčíslené poškozeným. Za tím účelem musí soud odstatněnost výše škody vyčíslené poškozeným dosažitelným způsobem prověřit, a to případně i za pomoci příslušné znalecké expertizy tak, aby ji sám mohl posoudit... a nemusel být odkázán jen na údaje poškozeného, které nemusí být vždy objektivní. (5 Tz 3767, II/2 Pz 5092/67, Hradec Králové.)

V některých případech je třeba k závěru o určité skutečnosti důkaz speciální, zejména znalecký.⁸⁾ V konkrétním případě uvedl Nejvyšší soud:

K uložení protialkoholního léčení podle § 72 odst. 2 tr. ř. nestačí pouhé zjištění, že pachatel, který spáchal trestný čin v opilosti, opakovaně a ve větší míře požívá alkoholické nápoje, nýbrž vždy je nutno zjistit, zda požívání alkoholických nápojů má již povahu chorobného návyku, kterého se pachatel není schopen zbavit bez odborného léčení v léčebném ústavu... Vzhledem k tomu, že *posouzení uvedených podmínek vyžaduje speciální odborné znalosti*, musí být rozhodnutí soudu o protialkoholním ochranném léčení *vždy založeno na odborném lékařském vyjádření* (podtrženo D. C.).

Trestní řád sám stanoví určité přesné podmínky zjiš-

7) Z judikatury Nejvyššího soudu srov.: 5 Tz 50/68, II/2 Pz 5108/68, Chrudim.

8) 6 Tz 68/68, II/2 Pz 6186/68, Třebíč.

9) 9 Tz 57/67, II/2 Pz 9131/67, Lipt. Mikuláš 1 T 28/67.

ťování některých skutečností, takže pouze takto provedené zjištění je možno považovat za důkaz.

Typicky se to projevuje při zkoumání duševního stavu (viz § 105 odst. 2 tr. ř., stanovící přesné podmínky zjišťování).⁹⁾

Krajský prokurátor navrhl psychologické, příp. psychiatrické vyšetření nedospělé svědkyně, podobný návrh učinil i ONV, odbor školství a kultury. Krajský soud však tyto návrhy nerealizoval, ačkoliv byl na vahách ohledně toho, kterému tvrzení svědkyně má uvěřit. Nejvyšší soud uvedl:

Krajský soud sám bez odborných znalostí duševních vlastností svědkyně nemohl sám posuzovat věrohodnost nedospělé svědkyně... Měl si vyžádat posudek znalce psychologa o duševních vlastnostech nedospělé, případně vykonat šetření jejího duševního stavu dvěma znalci-psychiatry a potom na základě znalosti duševních vlastností této svědkyně, zjištěných odborníky, rozhodnout, v jakém směru možno této svědkyni věřit.

III. Učebnice trestního řízení uvádí,¹⁰⁾ že okruh okolností, které bude třeba v *konkrétním* případě dokazovat, je nutno určit vzhledem k povaze případu. Je však přesto možné uvést okolnosti, které bude třeba dokazovat v každém případě.

Pojem předmětu dokazování prošel v socialistické vědě trestního procesu zajímavým vývojem, jak ukazují nejnovější sovětské učebnice i další monografie.

Vyšinskij tvrdil, že vládnoucí třídy ovlivňují to, jaká fakta se zjišťují, a že samo zjišťování faktů je třídní. V této souvislosti zdůrazňoval Vyšinskij vnitřní přesvědčení soudce jako kritérium pro výběr faktů a výslovně uváděl, že nelze předem určit, co má význam pro konkrétní případ.¹¹⁾

Sovětská teorie již dlouho tyto názory kritizuje. Arsenjev¹²⁾ se pokusil stanovit, která fakta je třeba zjišťovat, nenechává výběr těchto fakt volné úvaze rozhodujícího orgánu. Uvádí, že předmětem dokazování je okruh okolností, které je třeba zjistit v každé konkrétní věci. Uvádí okolnosti, které vymezuje článek 15 Základních zásad a tomu odpovídající č. 1 čl. 68 ÚPK RSFSR — tyto okolnosti tvoří hlavní skutečnost a okolnosti, které nemají trestněprávní význam a kterými jsou okolnosti uvedené v č. 2 čl. 68 ÚPK, totiž okolnosti, které přispěly k spáchání trestného činu.

I další autoři¹³⁾ věnují předmětu dokazování značnou pozornost. Zákon sice nemůže dát konkrétní vymezení okruhu otázek, které je třeba dokazovat v konkrétním případě, dává však možný okruh okolností, které je třeba zjišťovat v *každém* případě.

V tomto smyslu je zřejmé, že základem toho, co je třeba zjistit, jsou okolnosti týkající se spáchaného činu. Kromě toho jsou důležité podle názoru sovětských autorů i okolnosti, týkající se subjektu a subjektivní stránky — i okolnosti, které ovlivňují, resp. vylučují trestní odpovědnost.

V souvislosti s problematikou předmětu dokazování se někdy, zejména v nauce sovětského trestního procesu, setkáváme s termínem „meze dokazování“. Mluví se o mezích nebo hranicích dokazování (preděly dokazy-

¹⁰⁾ Československé trestní řízení, Orbis, Praha 1971, str. 144.

¹¹⁾ A. J. Vyšinskij: Teorija sudebnych dokazatelstv, Moskva 1950, str. 235 a násl.

¹²⁾ V. D. Arsenjev: Voprosy obščej teorii sudebnych dokazatelstv, Moskva 1964, str. 21.

¹³⁾ Nejnověji kolektivní práce o dokazování Teorija dokazatelstv v sov. ugol. processe, časť obščaja, Moskva 1966, str. 185 a násl.

vani). Miňkovskij¹⁴⁾ charakterizuje meze dokazování jako objem, v jakém je třeba sbírat důkazy pro to, aby byly vyjasněny všechny okolnosti případu, které mají význam pro rozhodnutí trestní věci.

Pokud jde o vztah mezi pojmem „meze dokazování“ a pojmem „meze vyšetřování“, se kterým se setkáváme také u některých sovětských autorů, domnívá se Miňkovskij, že jde o též pojem, podobně jako považuje za totožné termíny „předmět dokazování“ a „předmět vyšetřování“. Zatímco předmět dokazovací chápe jako souhrn okolností, které je třeba zjistit v trestní věci, definuje meze dokazovací jako okruh důkazů, které je třeba sebrat a využít pro tento cíl. Meze dokazování jsou podle něj v konkrétním případě hranicemi předmětu dokazování. Čelcov¹⁵⁾ meze dokazování teoreticky nevysvětluje, pouze ve své učebnici o nich mluví jako o okruhu skutkových okolností, které závisí v konkrétním případě na charakteru trestného činu.

Žogin—Fatkullin¹⁶⁾ meze dokazování nedefinují. Meze dokazování určují podle nich hloubku zjišťování skutečností, které jsou součástí předmětu dokazování. Určují zejména *rozsah skutečností*, což je podle názoru autorů důležité především v případech pokračovacích deliktů, kdy není třeba ve stejné míře zjišťovat detaily jednotlivých útoků. Zároveň meze dokazování také vymezují *okruh otázek*, které je třeba zjistit, abychom považovali skutečnosti, tvořící předmět dokazování, za zjištěné.

Při určování *rozsahu* dokazování zkoumáme to, *jaké skutečnosti* musí být v řízení dokazovány. *Rozsahem dokazování je tedy konkretizace předmětu dokazování pro určité stadium trestního řízení a pro konkrétní věc.*

IV. Určení toho, které okolnosti jsou důležité pro rozhodnutí a pro postup řízení v konkrétním případě, závisí skutečně na podmínkách a okolnostech projednávané věci.

I když je rozsah dokazování v konkrétním případě určen především povahou případu, je možné alespoň obecně stanovit okruh skutečností, které je třeba zjišťovat. Také smysl i právní úprava jednotlivých stadií trestního řízení a jejich vzájemný vztah určují rozsah dokazování v tom kterém stadiu řízení.

Lze tedy říci, že *rozsah skutečností, které mají být v řízení dokazovány, je dán jednak konkrétní situací případu, jednak závisí na právní úpravě.*

Tato norma může být někdy velmi obecně formulována, jako je tomu např. v trestním řádu našem.

Nejvyšší soud uvádí:

„Trestní řád v ustanovení § 89 odst. 1 písm a) až f) dává soudům (též ostatním orgánům trestního řízení) pouze obecnou směrnici, v níž příkladmo stanoví, které skutečnosti a okolnosti musí soud v každé soudní věci dokazovat.

Aby soud tyto skutečnosti a okolnosti uvedené v citovaném ustanovení trestního řádu s úspěchem dokázal, musí si předem ujasnit (již ve stadiu předběžného projednání obžaloby), které okolnosti podle povahy konkrétní věci, z hlediska obžaloby

¹⁴⁾ G. M. Miňkovskij: *Předěly dokazyvanija v sovetskom ugolovnom processe*, Moskva 1956, str. 4.

¹⁵⁾ M. A. Čelcov: *Sovetskij ugolovnyj process*, Moskva 1962, str. 130 a násl.

¹⁶⁾ N. V. Žogin—F. N. Fatkullin: *Predvaritelnoje sledstviye*, Moskva 1965, str. 105 a násl.

i obhajoby, bude muset zjistit, jak to vyžaduje potřeba kvalitativně i kvantitativně dokonalého poznání podstaty věci po stránce skutkové i právní. Bez tohoto předchozího ujasnění si povahy věci a rozsahu nezbytného zjišťování nemůže být náležitě využíván ani institut předběžného projednání obžaloby.

Teprve na podkladě všech zjištěných okolností případu a jejich souhrnného zhodnocení může soud dojít k odůvodněnému závěru, zda soudní věc je z hlediska požadavků zákona plně objasněna či nikoli, zda např. určitá událost se skutečně stala, kdy a kde k ní došlo, zda určitý stav existuje, zda zjištěný skutek naplňuje všechny znaky určitého trestného činu, zda a jak se podílel obviněný na trestném činu, jakou škodu způsobil atd.“

...„Ve smyslu cit. ustanovení trestního řádu zjišťuje soud zásadně takové okolnosti, které mají přímý vztah k právnímu posouzení věci. Jsou to okolnosti tvořící znaky toho nebo onoho trestného činu, dokazující či vyvracející, že obviněný je pachatelem, vztahující se k poznání osoby pachatele, pohnutky jeho jednání, formě jeho zavinění, okolnosti umožňující uložení trestu odpovídající jeho zákonnému účelu, okolnosti nezbytné pro posouzení trestní odpovědnosti obviněného a konečně okolnosti důležité pro určení povahy a výše způsobené škody a pro odhalení příčin, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.“ Pls 6/66.

Pro trestní řízení platí, že se mají — jak jsme uvedli již výše — dokazovat jen skutečnosti důležité a tedy z hlediska rozhodování závažné.

Závažné jsou skutečnosti (tvrzení o nich), které mohou sloužit k poznání jednotlivých prvků znaků skutkových podstat právních norem, jež mají být aplikovány v konkrétním případě.

Nezáleží na tom, zda předmětem dokazování je existence či neexistence určité skutečnosti. Závažné jsou i ty skutečnosti, kterých je třeba, aby bylo možné utvořit poznatky potřebné pro rozhodování, např. skutečnosti důležité pro hodnocení důkazů. Tím se může rozsah dokazovaných skutečností značně rozšířit.

V. Rozsah předmětu dokazování závisí dále i na tom, jaké jsou základní zásady příslušného řízení.

V principu můžeme mluvit o dvou typech procesního řízení: 1. o řízení založeném na zásadě *vyhledávací* (typu řízení trestního) a 2. řízení, založeném na zásadě *projednací* (typu řízení občanskoprávního), i když v některých dalších případech dochází k určitému kolísání.¹⁷⁾

V řízeních ovládaných zásadou vyhledávací je třeba dokazovat *všechny* závažné skutečnosti v plném rozsahu.

V řízeních ovládaných zásadou projednací je rozsah dokazovaných skutečností jiný. Procesní norma tu totiž může stanovit, že se určité skutečnosti za určitých okolností nedokazují (např. skutečnosti odpůrcem doznané).¹⁸⁾

Občanské soudní řízení je vedeno zásadou projednací. Podle učebnice občanského práva procesního¹⁹⁾ je projednací zásada výrazem harmonické součinnosti soudů s účastníky při shromažďování materiálu a při jeho prověřování s cílem zjistit objektivní pravdu a na jejím základě danou věc správně rozhodnout (srov. § 6 o. s. ř.). *Projednací zásada tedy určuje*

¹⁷⁾ Srov. pro správní řízení Hoetzel ve Slovníku veřejného práva, sv. 3, heslo Řízení správní, str. 939.

¹⁸⁾ Tak tomu bylo v bývalém civilním soudním řádu (§ 266).

¹⁹⁾ Občanské právo procesní, Praha 1964, str. 78.

rozsah zjišťování pravdy (tedy i rozsah dokazování) v občanském soudním řízení.

Ze zásady projednací plyne, že účastníci jsou sice povinni vyličit pravdivě a úplně všechny skutkové okolnosti, odůvodňující jejich návrhy, na druhé straně je však rozsah potřeby zjišťovat skutkový stav určován určitým způsobem tvrzením účastníků. Tedy i předmět dokazování vlastně závisí určitým způsobem na samotných účastnících a jejich vůli.

Takovou možnost přirozeně nemá orgán v řízení ovládaném zásadou vyhledávací, speciálně ne v řízení trestním. Tam pouhá tvrzení stran, i když jsou souhlasná, nestačí k tomu, aby mohl orgán nabýt přesvědčení o pravdivosti tvrzení. To je zřejmé z ustanovení, že doznání obviněného nezabavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými prostředky ověřit všechny okolnosti případu (§ 2 odst. 5, § 91 odst. 1, § 167 odst. 3 tr. ř. aj.). Podstatou zásady vyhledávací je to, že orgány trestního řízení jsou povinny zjišťovat z *úřední povinnosti* závažné skutečnosti, ať svědčí v neprospěch či prospěch obviněného, a nesmí čekat na podněty odjinud, i když ani tato povinnost příslušných orgánů nevylučuje návrhy a součinnost stran při dokazování.

Znamená to tedy, že rozsah dokazování je vymezen pouze potřebou zjistit v trestním řízení objektivní pravdu?

V trestním řízení nesmíme při vymezení rozsahu dokazování zapomenout na další důležitou zásadu, která tento rozsah spoluurčuje vedle zásady zjištění objektivní pravdy. Je to *zásada obžalovací*. Obžalovací zásada vymezuje rozsah zkoumání skutečností před soudem tak, že *stanoví hranice, za které nelze předmět dokazování rozšiřovat*. Tyto hranice jsou dány předpisem § 220 tr. ř., podle kterého může soud rozhodnout pouze o skutku, který je uveden v obžalobě. Rozsah předmětu dokazování je tedy v těchto případech určen též žalovaným skutkem.

To platí pro všechna stadia trestního řízení, a to i ta, ve kterých se obžalovací zásada projevuje zprostředkovaně.

I když se např. v přípravném řízení uplatňuje obžalovací zásada jen určitým způsobem, platí obecné ustanovení § 89 odst. 1 tr. ř. o dokazování a jeho předmětu i zde. Vyšetřování, resp. vyhledávání se zásadně koná ohledně skutku, na který bylo vzneseno (sděleno) obvinění, bez ohledu na právní kvalifikaci (srov. ustanovení § 89 odst. 1 tr. ř.). Vyjde-li však během vyšetřování najevo, že se obviněný dopustil dalšího skutku, na který se usnesení o vznesení obvinění nevztahovalo, je třeba vznést obvinění nové (§ 163 odst. 4 tr. ř.). Toto ustanovení nelze chápat tak, že by předmět dokazování bylo možné v přípravném řízení snad rozšiřovat za hranice skutku, který je uveden v usnesení o vznesení obvinění. Okolnosti svědčící o tom, že se obviněný dopustil dalšího skutku, není možné zjišťovat např. tak, že by bylo vzneseno obvinění pro jeden trestný čin a zároveň obstarávány důkazy pro jiný skutek.²⁰⁾

V konkrétním případě byl vyšetřován obviněný pro trestný čin pohlavního zneužití, pro který také bylo vzneseno obvinění. Byla nařízena domovní prohlídka (obvi-

²⁰⁾ Srov. A. Růžek: Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení, Praha 1964, str. 115 a násl.

něný byl dentista), aby bylo zjištěno, zda snad také obviněný neprovádí machinace se zlatem a zda nepůjde event. o trestný čin spekulace. Tento nesprávný postup byl oprávněně vytknut nadřazeným orgánem.

§ 163 odst. 4 tr. ř. má zřejmě na mysli případy, kdy nový skutek, resp. okolnosti svědčící pro tento skutek vyjdou najevo v souvislosti se zjišťováním skutečností, které je třeba zjistit pro účely posouzení skutku, ohledně kterého bylo vzneseno obvinění, tj. jde-li vlastně o případ náhodného objevení takových okolností dalšího skutku.

VI. Určení rozsahu dokazování není nějakým jednorázovým úkonem.

Závěry, které o nutnosti dokazovat skutečnosti v určitém rozsahu učiní příslušný orgán při zahájení řízení, podléhají během vývoje řízení pochopitelně dalším změnám. Tyto změny vyplývají z toho, jaké okolnosti se zjistí v průběhu procesu. Na začátku řízení jsou často známy o případu nejruznější okolnosti, které netvoří celek a dovolují různý výklad dané události.

Byla nalezena mrtvola ženy, na které byly při zběžném ohledání zjištěny rány. Je třeba zjistit, zda jde o nešťastnou náhodu, sebevraždu, vraždu, event. jiný trestný čin. Později se zjistí, že zemřelá odešla ze zaměstnání se značnou částkou peněz, které však u mrtvoly nebyly nalezeny, a ani není známo, zda je zemřelá někomu dala. Objevuje se další možnost — loupež, loupežná vražda, případně jiný trestný čin.

Vyšetřovací orgán musí vytyčit několik možných verzí a provádět dokazování tak, aby rozsah dokazování zachytil všechny okolnosti nutné pro potvrzení nebo vyvrácení jednotlivých verzí nebo naopak zbytečné zužování dokazování a opominutí dalších reálně možných verzí může zmařit cíl celého řízení. Vytyčení verzí tedy zároveň vymezuje rozsah dokazování. Vyloučením jednotlivých verzí v průběhu řízení se mění rozsah dokazování tak, aby nakonec zůstala verze jediná, na základě které by bylo možné v přípravném řízení rozhodnout. Během řízení se tedy původní verze konkretizují a zpřesňují. Dochází tak k vyloučení nereálných, případně se vytyčují i verze další.

Např. znalecký posudek ukáže, že poranění, které bylo příčinou smrti v konkrétním vyšetřovaném případě, si nemohla zesnulá udělat sama. Padá tedy verze o sebevraždě. Na základě pitevního nálezu se mohou verze rozšířit o další — eventuální možnost sexuálního deliktu apod.

Je tedy třeba rozsah dokazování určitým způsobem korigovat v souvislosti s vývojem konkrétního případu. Přesto nelze tvrdit, že by rozsah dokazování byl neohraničený nebo neurčitý: orgány trestního řízení musí přesně vědět, co je třeba v dané fázi zjišťovat, tedy jaký okruh skutečností tvoří v dané etapě řízení předmět důkazu.

§ 3. K vymezení předmětu dokazování

I. Z toho, co jsem uvedla o prvcích struktury předmětu dokazování, je zřejmé, že předmět dokazování nutně zahrnuje jak poznatky o skutečnostech, tak poznatky o právu. Do poznávaných skutečností zahrnujeme všechny jevy vnějšího světa, které jsou právně relevantní. Jsou to jak

okolnosti, ve kterých dochází svého splnění obecné i zvláštní podmínky, stanovené hmotným právem, tak i okolnosti procesní, které jsou podmínkou rozhodnutí, a konečně i další opatření procesního rázu.

Zjednodušeně bychom mohli říci, že toto zjišťování se děje v řízení založeném na zásadě obžalovací v rámci skutku, vymezeného při zahájení trestního stíhání a konkretizovaného při vznesení nebo sdělení obvinění.

Problematictější je otázka vymezení skutku při objasňování přčinu, protože § 179a a další ustanovení o přčinech jsou odlišné od §§ 163 a 169. Zdá se však nepochybné, že předmět dokazování objasňování musí být stejně vymezen jako v přípravném řízení, protože obecné ustanovení § 89 i základní zásady trestního řízení platí svým způsobem i zde.

Jak můžeme vymezit předmět dokazování?

Naše zákonná úprava nemá taxativní vymezení předmětu dokazování, jak je tomu v trestním řádu sovětském (st. 68 ÚPK RSFSR).

Ustanovení § 89 tr. ř. stanoví, že v trestním stíhání je třeba dokazovat zejména: a) zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin, b) zda tento skutek spáchal obviněný a z jakých pohnutek, c) okolnosti, které mají vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, d) okolnosti závažné pro posouzení osobních poměrů pachatele, e) okolnosti umožňující stanovení povahy a výše škody způsobené trestním činem, f) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.

Na rozdíl od tohoto vymezení našeho procesního zákona sovětské zákonodárství detailně a taxativně vymezuje předmět dokazování. Ve stati 15 Zásad trestního řízení určuje, že dokazovat je třeba

1. spáchání trestného činu (čas, místo, způsob a další okolnosti spáchání trestného činu),
2. vinu obviněného na spáchání trestného činu a motivy trestného činu,
3. okolnosti, které mají vliv na stupeň a charakter odpovědnosti obviněného a také další okolnosti, které charakterizují osobnost obviněného, a konečně
4. charakter a rozsah škody způsobené trestným činem.

St. 68 ÚPK RSFSR zahrnuje do předmětu dokazování ještě okolnosti, které vedly k trestné činnosti.

Toto taxativní vymezení předmětu dokazování vede k určitým problémům, které sovětská teorie a praxe musí překonávat. Předmět dokazování je totiž, jak ukazují někteří autoři,²¹⁾ vymezen nepřesně, do pojmu trestného činu lze zahrnout i některé další složky, které jsou zákonem uvedeny jako součást předmětu dokazování, takže jde o nadbytečné formule, na druhé straně však zřejmě tento předmět dokazování je zbytečně úzký. Proto se domnívají někteří autoři, že pojem okolností, které mají význam pro věc (statě 131, 276 a další ÚPK RSFSR), zahrnuje nejen ty okolnosti, které jsou součástí předmětu dokazování, ale i další okolnosti, které mohou mít význam pro správné rozhodnutí věci.²²⁾ Takovými okol-

²¹⁾ Např. A. A. Ejsman: Opyt logiko-semantičeskogo analiza ponjatij sostava prestuplenija i predmeta dokazyvanija. Sborník Pravovaja kibernetika, Moskva 1973, str. 97 a násl.

²²⁾ Např. monografie Teorija dokazatelstv v sovetskom ugovnom processe, časť obščaja, Moskva 1966, str. 192 a násl.

nostmi jsou vedle těch, které jsou součástí předmětu dokazování, například i okolnosti, které je třeba zjistit pro zjištění pramene důkazů, které jsou nutné k hodnocení důkazů a které nám eliminují další verze, kromě dané.

Tato zákonná úprava vede pochopitelně k různým diskusím, k vytváření pojmu předmětu dokazování v „úzkém“ i „širokém“ smyslu slova,²³⁾ k směšování předmětu dokazování se skutkovou podstatou trestného činu a k diskusím o pojmu tzv. hlavní skutečnosti. Tyto otázky byly pro platné sovětské zákonodárství dostatečně rozebrány v již citované monografii Teórie dokazatelství a není třeba se jimi blíže zabývat. Stejně tak byly již obsáhle zkritizovány názory Vyšinského,²⁴⁾ který se domníval, že nelze předem určit to, co má význam pro dokazování v konkrétním případě. Považoval tuto problematiku předmětu dokazování za bezvýznamnou. Předmět dokazování závisel podle Vyšinského pouze na vnitřním přesvědčení soudce, které je kritériem pro výběr faktů v řízení, jak jsem uvedla již výše.

Všechny tyto názory byly podrobeny kritice a sovětská teorie i praxe dnes neponechává výběr faktů volné úvaze²⁵⁾ rozhodujícího orgánu.

Současní sovětské teoretiky trestního řízení i kriminalistiky připisují předmětu dokazování značný význam. Podle nich sice zákon nemůže dát konkrétní vymezení okruhu otázek, které je třeba dokazovat v konkrétním případě, musí však stanovit určitý okruh okolností, které je třeba zjišťovat v každém případě.

II. Je zřejmé, že základem toho, co je třeba v trestním řízení zjistit, jsou okolnosti týkající se spáchaného trestného činu. Kromě toho jsou to i okolnosti další, které ovlivňují, resp. vylučují trestní odpovědnost.

Jak přesvědčivě dovozuje Ejsman v citované práci, dikce trestního řádu sovětského (a také našeho) není přesná, protože vedle požadavku zjišťování okolností týkajících se naplnění znaků skutkové podstaty uvádí i samostatně některé (ne však všechny) okolnosti, které jsou již v pojmu skutkové podstaty obsaženy.

I když je zřejmé úprava našeho § 89 tr. ř. vhodnější tím, že uvádí okolnosti, které je třeba dokazovat, jen demonstrativně, ani ona se nevyhnula opakování. Pojem okolností, které mají vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, je možné totiž vykládat velmi široce. Zákon má evidentně na mysli následky trestného činu, jak lze dovodit z toho, jak jsou formulovány ostatní složky předmětu dokazování. Zákonodárce v ust. § 89 zvolil poměrně nesourodě a náhodně okolnosti, které jako součást předmětu dokazování uvedl.

V tomto směru je zřejmě správnější názor naší učebnice trestního řízení,²⁶⁾ která uvádí, že předmětem dokazování jsou okolnosti důležité pro trestní řízení a za takové považuje okolnosti

- a) důležité pro rozhodnutí,
- b) které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její provedení,
- c) důležité pro postup trestního řízení.

23) Čelcov ve své učebnici M. A. Čelcov: Sovětskij ugovovnyj process, Moskva 1962, str. 129.

24) A. J. Vyšinskij: Teórie sudebných dokazatelství, Moskva 1950, str. 235 a násl.

25) V. D. Arsenjev: Voprosy obščej teorii suděbných dokazatelství, Moskva 1964, str. 21 aj.

26) Československé trestní řízení, Praha 1971, str. 143 a násl.

Navíc učebnice uvádí, aniž je zařazuje jako samostatnou skupinu, i okolnosti důležité pro hodnocení věrohodnosti důkazů a skutečnosti, které mají být ve věci nepřímými důkazy.

Tyto tři citované okruhy okolností, které tvoří předmět dokazování a vymezují tedy rozsah dokazování pro konkrétní případ, je podle mého názoru v každém případě třeba doplnit o čtvrtý okruh, totiž o učebnicí uvedené okolnosti důležité pro hodnocení důkazů a také o okolnosti důležité pro možnost vyvození závěrů příslušným orgánem. (Tedy nejen o okolnosti důležité pro hodnocení věrohodnosti důkazů).

První dva okruhy — totiž okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé a okolnosti, které vedly k trestné činnosti, se týkají otázek, které jsou podkladem pro vlastní rozhodnutí ve věci a dalo by se — víceméně schematicky — říci, že se týkají především otázek práva hmotného. To by však nestačilo, a je proto třeba dokazovat okolnosti týkající se především práva procesního, což je zahrnuto ve zbývajících dvou okruzích.

Domnívám se, že vzhledem k tomu, co bylo řečeno výše, je nezbytně třeba upravit i zákonné znění § 89 tak, aby toto ustanovení vyjadřovalo rozsah předmětu dokazování v plné šíři, tj. aby zachycovalo okruhy otázek, které jsou prvky struktury předmětu dokazování. I když se stavím proti taxativnímu vymezení předmětu dokazování v zákoně, domnívám se, že zákonná dikce musí odpovídat základním požadavkům teorie i praxe.

Ustanovení § 89 tr. řádu je proto třeba formulovat tak, aby tyto výše uvedené 4 okruhy byly plně zachyceny ve znění zákona, aby toto vymezení nebylo sice taxativní, ale aby přesto zdůrazňovalo *nutnost* dokazovat všechny 4 okruhy prvků struktury předmětu dokazování.

III. Kapitola

K některým otázkám struktury stadií trestního řízení z hlediska dokazování

§ 1. Úvodní výklady

Dokazování jako proces získávání informací o věci přináší v praxi i teorii stále mnoho problémů. Ve struktuře dokazování je možné určit několik etap a úrovní, ve kterých se informace získávají a třídí.¹⁾

V souvislosti s tím, že naše poznání v trestním řízení probíhá v určitých etapách, je třeba uvážít, jak struktura našeho trestního řízení odpovídá úkolům, které jsou na jednotlivá stadia kladeny.

Nejjasněji a nejtypičtěji se tyto otázky struktury objevují v diskusích o vztahu dokazování v hlavním líčení a v řízení přípravném.

Literatura k těmto problémům je velmi rozsáhlá.

Tyto otázky se znovu diskutovaly i v souvislosti se zavedením institutu objasňování do trestního řádu. Je proto třeba si některých problémů všimnout blíže.

Smysl přípravného řízení a otázky rozsahu dokazování v našem trestním řízení, právě tak jako vztahu přípravného řízení a hlavního líčení jsou „věčnou otázkou“ trestního procesu v celém světě. Platí to bez ohledu na právní úpravu přípravného řízení v tom kterém trestním řádu a státě, dokonce i bez ohledu na třídní východisko trestního práva hmotného. Je to zřejmě proto, že úprava přípravného řízení a určení jeho významu v trestním procesu významně ovlivňují celé pojetí a strukturu trestního řízení.

O úpravě přípravného řízení se u nás diskutuje již dlouho, byť i jen k některým dílčím otázkám. Zkušenosti posledních let ukazují zřejmou nutnost zásahu do naší dnešní úpravy. V minulé době se objevovaly návrhy na různé dílčí změny v přípravném řízení (např. v nedávné době názor na zavedení instituce vyšetřujících soudců apod.), které však na samé podstatě úpravy našeho přípravného řízení nic neřeší.²⁾

Základním problémem právní úpravy přípravného řízení je ujasnění jeho smyslu, tj. jeho vztahu k hlavnímu líčení — přesněji řečeno vztahu dokazování v přípravném řízení k dokazování v líčení hlavním. Pro-

¹⁾ Srov. např. J. M. Luzgin: *Informacionnaja priroda dokazyvanija v rassledovanii prestuplenij*. Sborník Pravovaja kibernetika, Moskva 1973, str. 14 a schémata tam uvedená.

²⁾ Srov. k tomu M. Doležal—D. Císařová: *K diskusi o přípravném řízení*. Socialistická zákonnost č. 9/1968.

blém, který musí řešit každý, kdo se chce zabývat dokazováním v trestním řízení, je koncepce přípravného řízení a jeho vztah k hlavnímu líčení.

Ať již je koncepce celého trestního procesu jakákoliv, je zřejmé — a zastánci a kritici jednotlivých koncepcí se v tomto názoru shodují — že přípravné řízení jako takové je nutným stadiem trestního procesu. Podstata sporu a jádro problematiky spočívá v tom, jaký má být účel přípravného řízení a jaký rozsah má mít dokazování v něm, tedy v optimálním vymezení předmětu dokazování v přípravném řízení.³⁾

§ 2. Dokazování v přípravném řízení

I. Podle naší platné právní úpravy je předmět dokazování v § 89 odst. 1 tr. ř. vymezen pro celé trestní řízení, tj. trestní řád stanoví v obecných rysech stejný rozsah dokazování pro přípravné řízení jako pro hlavní líčení. Na něj odkazuje pro přípravné řízení i § 104 odst. 2 tr. ř.

Předmětem dokazování ve všech stadiích trestního řízení jsou všechny důležité okolnosti případu (§ 89 odst. 1). Znamená to tedy, že předmět dokazování musí být v přípravném řízení stejný jako ve stadiích ostatních?

Předmětem poznání obecně je objektivní realita. Protože v trestním řízení zkoumáme ne objektivní realitu v její totalitě, ale jen její určitý, z hlediska zákona důležitý úsek, je třeba zabezpečit zjištění všech skutečností důležitých pro rozhodnutí, na druhé straně je však třeba vyloučit ta fakta, která jsou pro vlastní řízení nepodstatná, tak, aby nám zbytečné skutečnosti řízení nezkomplikovaly a nezkreslily ty skutečnosti, které je třeba pro rozhodnutí znát.

Rozsah dokazování tedy závisí na tom, co pro to které určité rozhodnutí musíme v určitém stadiu řízení znát.

Rozsah dokazování je tedy možno vzhledem k okolnostem nutným pro rozhodnutí a ke smyslu toho kterého stadia určit různým způsobem.

Co je smyslem přípravného řízení? Podle učebnice trestního řízení⁴⁾ je úkolem přípravného řízení zjistit, zda je podezření z trestného činu proti určité osobě do té míry odůvodněno, aby byla podána obžaloba a věc odevzdána soudu.

Rozsah dokazování stanovený v § 89 je však jiný, protože určuje daleko širší okruh úkolů orgánů přípravného řízení. Důvodová zpráva k § 89 výslovně uvádí, že „účelem dokazování je v konkrétním případě zjistit objektivní pravdu a získat tak spolehlivý podklad pro správné, spravedlivé a přesvědčivé rozhodnutí. Okolnosti, které je obvykle (podtrženo D. C.) třeba dokazovat, jsou uvedeny v § 89 odst. 1“. Podle mého názoru lze tedy i z důvodové zprávy k § 89 tr. ř. dovodit, že demonstrativní vymezení rozsahu dokazování není závazným stanovením stejného rozsahu dokazování pro všechna stadia trestního řízení a že je vždy třeba vycházet ze smyslu toho kterého stadia řízení.

³⁾ Srov. k tomu F. Kronberger: K reformě trestního řízení přípravného, Praha 1928, str. 88 a násl. a literatura tam uvedená.

⁴⁾ Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1971, str. 198.

Nezdá se tedy na první pohled zcela nutné rozsah dokazování určovat i při platné právní úpravě pro všechna stadia trestního řízení stejně.

V přípravném řízení je nezbytně třeba dokazovat ty okolnosti, které jsou důležité pro rozhodnutí o dalším průběhu řízení,⁵⁾ tj. pro rozhodnutí o tom, zda bude podána obžaloba nebo zda bude věc v přípravném řízení rozhodnuta jinak.

II. Pro určení *významu* přípravného řízení a tedy i pro stanovení předmětu dokazování v něm hraje důležitou roli to, jaká je celková koncepce přípravného řízení a jeho vztahu k hlavnímu líčení jako k nejdůležitějšímu stadiu trestního řízení.

Úprava přípravného řízení vychází na celém světě z některé ze dvou základních koncepcí přípravného řízení a jeho vztahu k hlavnímu líčení.

Jejich podstatu vyjádřil ve svém referátu na IV. mezinárodním kongresu trestního práva prof. Solnař. Český byl jeho referát publikován ve Věstníku čs. společnosti pro právo trestní č. 2/1937, str. 21 a násl.: „Možno pokládat přípravné řízení, tajné a inkviziční, za podstatnou část procesu a označit za jeho účel co nejúplnější objasnění věci. Pak jest přípravné řízení jakousi ‚generální zkouškou‘ pro veřejné hlavní přeličení, kde se opakují důkazy provedené již v přípravném stadiu a kde se lze často spokojit přečtením spisů sepsaných v přípravném řízení... Znění nových zákonů však naznačuje jiné řešení vzájemného poměru těchto období trestního procesu: může-li podezření proti obviněnému odůvodnit žalobu a veřejné hlavní líčení proti němu, či třeba-li od trestního stíhání upustiti. Veřejné hlavní líčení je hlavním procesním stadiem; jeho účelem je předvésti se zárukami moderního procesu všechny důkazy způsobilé věc objasniti.“

V tomto směru je vhodné si všimnout alespoň přehledně některých právních úprav cizích, které různým způsobem vystihují obě koncepce.⁶⁾ Rozdíly mezi oběma koncepcemi je možné nejlépe demonstrovat na velmi schematickém a stručném srovnání trestního procesu anglického s procesy kontinentálními. Obě koncepce přípravného řízení — zejména na své krajní podobě — mají vedle kladů i nejrozličnější nedostatky, na které je právem poukazováno. Literatura v tomto směru je neobyčejně bohatá.⁷⁾

⁵⁾ Předpokladem rozhodnutí jsou jak otázky materiálního práva, tak okolnosti důležité pro postup řízení. Tyto okolnosti jsou tedy předmětem dokazování, jestliže jsou právně relevantní, tj. jestliže jejich zjištění je rozhodné pro další práci orgánů trestního řízení.

⁶⁾ I když se většinou hovoří o tom, že toto rozdělení platí pro kontinentální přípravné řízení, je zřejmé, že i anglosaský trestní proces ve své podstatě vychází z jedné těchto dvou koncepcí.

⁷⁾ Z naší je třeba jmenovat — pokud jde o kontinentální trestní řízení — Storch (F. Storch, Právník č. 20, roč. XLV, str. 9) a Prušáka [např. Hájení obviněného (podezřelého) v řízení přípravném, Právník 1889, str. 689] a shrnutě celou problematiku v práci F. Kronbergera: K reformě trestního řízení přípravného, Praha 1928, a literatura v těchto pracích uvedená. Z cizí literatury: C. Mittermaier: Die Gesetzgebung über die Voruntersuchung in ihrem Verhältnis zu den geforderten Grundlagen des Strafprozesses, Archiv des Criminalrechts 1849, str. 317 a násl.; K. Peters: Strafprozess, Karlsruhe 1952; G. Stefani—G. Levasseur: Procédure pénale, Paris 1968, II. díl; G. G. Krattinger: Die Strafverteidigung im Vorverfahren im deutschen, französischen und englischen Strafprozess und ihre Reform, Bonn 1964, a literatura v těchto knihách uvedená. Ke kritice anglosaského procesu srov. Wilsheres: Criminalprocedure, Londýn 1961; Walker a Walker: English legal system, Londýn 1967.

Vydeme-li z rozboru hlavního líčení ve výše uvedených trestních řádech, zjistíme, že v anglickém hlavním líčení se v široké míře uplatňuje při dokazování činnost samotných stran. Dá se dokonce říci, že dokazování je ve značné míře přenecháno jim. Strany totiž samy přednášejí důkazy a provádějí tzv. křížový výslech, zatímco výslech obviněného soudem v našem slova smyslu neexistuje. Jestliže obviněný sám chce vypovídat, vystupuje podobným způsobem jako svědek. Soudce funguje jako jakýsi rozhodčí mezi stranami, zejména pokud jde o rozhodování nepřipustnosti některých otázek, i když má také právo dávat dodatečné otázky nebo sám od sebe nařizovat provedení důkazů. Je všeobecně známo, že prakticky soudce nepoužívá materiálů z předchozího stadia řízení.⁸⁾ Přípravné řízení proto slouží v podstatě jen přípravě žaloby a obhajoby, zjištění osoby obžalovaného a rozhodnutí o tom, před jaký druh soudu bude obviněný postaven. Anglický trestní proces rozeznává přípravné řízení prováděné policií a tzv. *prosecutorem* a soudní přípravné řízení (*preliminary inquiry*). Pouze v přípravném řízení prováděném soudem má obhájce obviněného určitá práva. Vyšetřující soudce (*examining justice*) nekoná sám vlastní vyšetřovací činnost, důkazy mu předkládá žalobce. Tento soudce se v podstatě spokojuje, pokud jde o zahájení řízení, s formálními materiály žalobce, teprve po sebrání všech materiálů žaloby se koná vlastní řízení, které pak již má kontradiktorní charakter.

Tímto pojetím role soudu se liší celý anglický proces od procesů kontinentálních, ve kterých je víceméně přenechána v hlavním líčení vedoucí role soudu. Jak v německém, tak ve francouzském trestním řádu je při dokazování v hlavním líčení dána rozhodující role soudci, který vyslýchá jak obžalované, tak svědky, zatímco strany jsou odkázány jen na kladení otázek a jejich návrhu nemusí být vždy vyhověno. Přestože německé právo také zná křížový výslech v určitých případech (při dohodě stran), nemá tento typ výslechu valný význam. Na rozdíl od anglického typu přípravného řízení přechází po zahájení přípravného řízení důkazní činnost na vyšetřující soudce, čímž končí příslušnost policie a žalobce k vlastnímu dokazování, takže vyšetřující soudce je sám činný jako orgán trestního řízení. Práva obviněného jsou poměrně ohraničená, zejména v řízení německém se účast obhájce omezuje, ve francouzském má prakticky obhájce ve všech těžších trestních věcech důležitá práva.

Je tedy zřejmé, že i v anglickém právu tajné vyšetřování existuje, nemůžeme tvrdit — jak se někdy mylně traktuje — že již od počátku vyšetřování trestného činu má obviněný široká práva nebo že by dokonce bylo přípravné řízení kontradiktorní. Kontradiktorním se přípravné řízení fakticky stává až v závěrečné fázi činnosti vyšetřujícího soudce (*examining justice*).

III. Přípravné řízení jako takové je tedy ve všech případech a při obou koncepcích pouhou *přípravou hlavního líčení*. Jde pouze o to, nakolik materiály přípravného řízení ovlivňují hlavní líčení, zejména dokazování. Obě koncepce mají totiž vady, které lze oprávněně vytýkat. Námitky proti koncepci kontinentální jsou obecně známy a není třeba se jimi blíže zabývat v této práci. Kritici této koncepce v mnoha směrech považují anglic-

⁸⁾ Některé učebnice pro vysoké školy dokonce doporučují, aby se soudce předem neseznamoval s protokoly z předchozích výslechů, aby nebyl předem ovlivněn.

ké pojetí za lepší a navrhuji rozšíření obhajoby v přípravném řízení tak, aby se toto stadium stalo také kontradiktorním.⁹⁾

Podstata problému však není zřejmá v kontradiktornosti, ale v tom, co se z přípravného řízení, resp. dokazování v něm uplatňuje v hlavním líčení. Kritici anglosaského pojetí totiž upozorňují na to, že v přípravném řízení by bylo správné připravit a zajistit materiál pro soud tak, aby soud některé obtížné skutečnosti nemusil zjišťovat sám, protože někdy takové zjištění nemůže být dosti důkladné a úplné. Není proto divu, že se objevují snahy obě koncepce nějakým způsobem zkombinovat tak, aby bylo řádně připraveno řízení před soudem a přitom zachována široká práva obviněného ve vyšetřování tak, aby vyšetřování ztratilo svůj inkviziční charakter. Objevují se dokonce snahy spojením kladů obou koncepcí vytvořit koncepci třetí.¹⁰⁾

V článku s dr. Růžkem jsme se pokusili vysvětlit, že těžko lze vytvářet tímto způsobem koncepci třetí. Vždy bude převažovat některý podstatný rys tak, že půjde ve své podstatě buď o jednu nebo druhou z těchto koncepcí. Určujícím totiž je to, kde se tvoří základ pro meritorní rozhodnutí věci.¹¹⁾

Je tedy zřejmé, že je méně důležité to, v jakém rozsahu je věc objasňována v přípravném řízení, rozhodující je to, jaký význam má dokazování v přípravném řízení pro hlavní líčení.

IV. Uvedla jsem výše, že i při současném vymezení předmětu dokazování v § 89 odst. 1 tr. ř. je ze smyslu jednotlivých stadií trestního řízení zřejmé, že rozsah dokazování by měl vycházet ze smyslu konkrétního stadia, tj. z toho, jakému účelu má dokazování sloužit. I když je teoreticky i za současné úpravy možné, aby ze širokého přípravného řízení nebylo nic přejato (až na výjimky neopakovatelných úkonů) v hlavním líčení, ukazuje naše praxe nejlépe, že široce pojaté přípravné řízení nutně vede k širokému přejímání výsledků přípravného řízení v líčení hlavním.¹²⁾ Z toho také vycházel prof. Solnař, který se v r. 1937 (viz cit. článek) touto problematikou zabýval a který tehdy uvedl, že největší nezávislost hlavního líčení na přípravném řízení bude zajištěna tehdy, když objasňování věci v přípravném řízení bude co nejúspornější.

Platí i dnes tvrzení z let třicátých o tom, že objasňování věci v přípravném řízení v co nejúspornějším rozsahu zajišťuje největší nezávislost hlavního líčení na přípravném řízení?

⁹⁾ Např. v polské literatuře Waltoš.

¹⁰⁾ Ve svém článku Účel a rozsah přípravného řízení a jeho poměr k hlavnímu líčení, J. Štěpán, Právník č. 8/1967, str. 716 a násl., se autor snaží vytvořit koncepci třetí. Rysy této koncepce podle autora jsou 1. stadium hlavního líčení je plně ovládáno zásadou bezprostřednosti, 2. přípravné řízení ve vztahu k hlavnímu líčení má pomocnou předběžnou povahu, 3. dokazování v přípravném řízení je co nejúplnější, všestranné, jdoucí do všech podrobností.

¹¹⁾ A. Růžek, D. Císařová: Vztah přípravného řízení k hlavnímu líčení. Soc. zákonnost č. 7/1968, str. 427.

¹²⁾ I když teoreticky náš trestní řád proklamuje mnohokrát význam hlavního líčení a zásady bezprostřednosti, naše současná úprava zná velmi značné výjimky ze zásady bezprostřednosti ve prospěch přípravného řízení. Typicky se to projevuje v ustanovení §§ 207 odst. 2 tr. ř. a 211 odst. 2 písm. b) tr. ř., které vyložené preferují výpovědi účinné v přípravném řízení.

Teoreticky je možné i při současné úpravě zúžit v přípravném řízení rozsah dokazování. Přejímání výsledků dokazování v hlavním líčení je možné dále odstranit de lege ferenda i výslovným ustanovením o zákazu přejímání jiných důkazů než neopakovatelných v hlavním líčení.

Problematické však je, zda současný vývoj vědy, rozvoj kriminalistiky a požadavky hmotného práva nekladou na zjišťování skutečností rozhodných pro posouzení žalovaného skutku takové nároky, že soud není s to sám, bez podrobné přípravy hlavního líčení, tj. bez důkladně provedeného přípravného řízení sám taková zjištění provádět?

Na tuto okolnost upozorňoval ve svém článku Štěpán.¹³⁾ Uváděl, že v minulosti byl hlavní smysl přípravného řízení spatřován jen v tom, že jeho výsledky mají sloužit v podstatě k informaci veřejného žalobce při rozhodování o tom, zda má podat obžalobu a určit, jaký má být její obsah. Podle jeho názoru existují dnes v několika směrech tak značné rozdíly proti době přibližně před sto lety, kdy byl teorií ražen požadavek stručného přípravného řízení, že mohou vést k revizi tohoto postulátu. Podle autora je to především rozmach kriminalistické vědy. „Její pomoc při objasňování trestných činů není ovšem omezena na stadium vyšetřování, avšak v něm se již z povahy věci uplatňuje specificky a v mnohem širším rozsahu než při hlavním líčení. — Dokonale organizovaný bezpečnostní aparát, opatřený potřebným technickým vybavením, dříve rovněž neexistoval. — Vzrůstající složitost techniky i společenských vztahů moderního života činí objasňování některých druhů trestných činů velmi složitým. Působení dosud vyjmenovaných změn se projevuje především při rozhodování o vině. Navíc však z hlediska moderního trestního práva správné správné rozhodnutí o trestu, popřípadě o ochranném opatření často vyžaduje provedení četných, do hloubky jdoucích důkazů, jež musí být pro hlavní líčení předem shromážděny a připraveny. V době, kdy ukládání trestu se řídilo názory klasické školy, stačilo k rozhodnutí o trestu mnohem méně důkazních podkladů než dnes.“

S tímto názorem nelze zcela souhlasit. Opačné názory, totiž na stručné přípravné řízení, se objevovaly v naší teorii i v pozdější době, i tehdy, když již názory klasické školy nepřevládaly při úvahách o trestu. Jde zřejmě spíše o důvody historické, které vedou k dodatečnému odůvodňování něčeho, co vzniklo dávno předtím, než kriminalistická věda a technické vybavení bezpečnostního aparátu nabylo takového stupně jako v dnešní době.

I když například v anglickém procesu je možné (*nikoli však vždy nutné*) vyslovit rozhodnutí o trestu později, po výroku o vině a i když se objevují názory, že právě toto rozdělení výroku o vině a trestu plyne z neexistence přípravného řízení našeho typu, není toto dělení ani v anglickém procesu obligatorní.

Tyto snahy rozdělit hlavní líčení se objevují dnes i v kontinentálních procesních rádech, a to i v těch, které znají rozsáhlé přípravné řízení. Je zřejmé, že zjišťování všech okolností, důležitých pro výrok o trestu, je třeba stále více přenášet do kompetence soudu a že ani seberozsáhlejší přípravné řízení neumož-

¹³⁾ J. Štěpán: Účel a rozsah přípravného řízení a jeho poměr k hlavnímu líčení. Právník č. 8/1967, str. 716 a násl.

ňuje tyto podklady pro soud získat v takové podobě, aby se s nimi soud mohl spokojit při současných požadavcích, které se kladou na posuzování otázek trestu, resp. jiných opatření vůči pachateli.

§ 3. Vztah přípravného řízení a hlavního líčení

I. Z toho, co jsem uvedla, je zřejmé, že považuji za pochybné provádět v přípravném řízení rozsáhlé zjišťování okolností, které nejsou nutné pro samotné rozhodnutí v přípravném řízení. Řízení je jednak zbytečně prodlužováno, jednak jsou orgány přípravného řízení zatěžovány úkoly, které by mohly znamenat i zhoršení kvality jejich práce a které neodpovídají charakteru jejich činnosti jako orgánu přípravného řízení. Měl-li by soud skutečně správně plnit své úkoly, měl by tyto věci zjišťovat sám, nespokojovat se pouhým převzetím těchto důkazů z přípravného řízení.

Naše právní úprava v mnoha směrech preferuje důkazy získané v přípravném řízení proti dokazování v hlavním líčení. Objevovala se a objevuje snaha o posílení pozice soudu a jeho ingerence i v přípravném řízení, což lze jen uvítat. Jestliže však nebude nějakým způsobem zrevidováno celkové pojetí našeho přípravného řízení, je zavádění nových institucí a změny institucí dosavadních málo významné, protože přípravné řízení tím ve své podstatě svůj charakter nezmění.

V žádném případě není možné tvrdit — jak se to objevilo v letech minulých u pracovníků teorie i někde v praxi — že by bylo nejdělnější převzít anglický, resp. anglosaský systém trestního procesu. Tento systém procesu vychází z naprosto jiného pojetí práva, z jiného systému práva hmotného, nejen pokud jde o třídní obsah práva trestního, ale i celkový způsob právního myšlení a z jiného způsobu aplikace práva.

Proč se vůbec objevují snahy nějakým způsobem reformovat přípravné řízení? Požadavek rozsáhlého přípravného řízení totiž velmi zatěžuje orgány přípravného řízení, protože je nutné zjišťovat mnoho okolností, které nejsou nutné pro rozhodnutí na závěr přípravného řízení.

Domnívám se, že by bylo třeba provést takovou úpravu trestního řízení, aby se přípravné řízení zaměřilo na to, co má být a teoreticky je jeho hlavním smyslem: *pomocí pro žalobce v tom, aby mohl odpovědně rozhodnout, zda věc předá soudu, nebo zda sám řízení ukončí jinak než obžalobou.*

To neznamená, že by dokazování v přípravném řízení mělo být prováděno povrchně, bez zjištění všech okolností důležitých pro postavení obviněného před soud nebo pro jiné rozhodnutí. I když dnes skutečně hmotné právo dává orgánům trestního řízení povinnost široce zjišťovat nejrůznější okolnosti případu, je relevance některých z nich i de lege lata slabší. Jde např. o některé případy, kdy je třeba dokazovat i příčiny a podmínky, které vedly k určitému jednání. I když příčiny a podmínky, které vedly k trestnému jednání, jsou také okolnostmi právně relevantní, má jejich zjištění nebo nezjištění pro samotné řízení jiný důsledek než např. nezjištění viny. Nezjistí-li se totiž příčiny, resp. podmínky trestného činu, je přesto orgán trestního řízení povinen rozhodnout, zatímco nezjistí-li se skutečnosti, které dovolují bezpečný závěr o vině, může být rozhodnutí jen jediné: zproštění obviněného.

Je otázka, zda jsou všechny okolnosti případu stejně relevantní v hlavním líčení i v řízení přípravném. Rozbor těchto okolností a skutečností a závěr o jejich relevanci v jednotlivých stádiích je zřejmě *de lege lata* věci konkrétního případu.

Pro naše zkoumání je zajímavá poznámka Krattingera,¹⁴⁾ který se domnívá, že *struktura* hlavního líčení má vliv na úpravu přípravného řízení. Ze zkoumání výše uvedené úpravy anglické, francouzské a německé a ze srovnání úpravy naší s těmito procesními předpisy však vidíme, že podstata problému je v něčem jiném.

Podstata není ve struktuře hlavního líčení nebo ve způsobu uplatnění principu soupeření stran, ale v tom, co se v hlavním líčení přejímá z řízení přípravného.

Co tedy navrhuji? Mé návrhy je možné rozdělit do dvou skupin, totiž *de lege lata* a *de lege ferenda*.

Především by soud neměl tak často jako dnes vracet věci k došetření a měl by provádět důkazy sám.

Dále je třeba zvážit i význam a smysl některých ustanovení, která umožňují přebírat výsledky dokazování z přípravného řízení.

A konečně je třeba uvážit problémy našeho trestního řízení a zamyslet se nad tím, jak na jedné straně co nejlépe zajistit zjištění objektivní pravdy a na druhé straně posílit pozici soudu jako orgánu rozhodujícího pro rozhodnutí o vině a trestu.

Zjistit objektivní pravdu, zajistit ochranu společnosti a zachovat práva obviněného je možné nejlépe tam, kde je nejširší možnost co největší vzájemné kontroly jednotlivých orgánů trestního řízení, tj. v hlavním líčení před soudem, kde musí být těžiště dokazování.

Nepovažuji současnou úpravu předmětu dokazování v našem přípravném řízení za šťastnou. Domnívám se, že by bylo třeba dokazování v přípravném řízení omezit na minimum nutné pro splnění účelu přípravného řízení v tom směru, jak o něm hovoří učebnice trestního řízení. I když si je možné i při širokém přípravném řízení představit takovou úpravu, kdy by nebylo možné v hlavním líčení převzít nic z dokazování v řízení přípravném, takže by bylo možné vytvářet skutkový podklad pro rozhodnutí v hlavním líčení, je jasné, že „čím méně se toho v přípravném líčení objasňuje, tím nutně menší musí být závislost hlavního líčení na něm“.

II. Nejtypičtěji se problém struktury trestního řízení projevuje ve vztazích mezi předpisy o přečinech a trestných činech, které se týkají dokazování a struktury řízení, které předchází hlavnímu líčení.

Závažná jednání nebezpečná pro společnost postihuje náš stát v trestním zákoně jako trestné činy. Je však zřejmé, že je třeba postihovat i taková jednání, která sice nedosahují intenzity trestného činu, svými *důsledky* však představují činy s poměrně vysokou mírou nebezpečnosti pro společnost. Proto byly vytvořeny skutkové podstaty méně závažných pro společnost nebezpečných jednání, přečinů, tak jak je formuluje zákon č. 150/1969 o přečinech. Podle § 1 tohoto zákona je přečinem zaviněný, pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně čís. 150/1969 a jenž nedosahuje stupně společenské nebezpečnosti trestného

¹⁴⁾ P. G. Krattinger: Die Strafverteidigung im Vorverfahren im deutschen, französischen und englischen Strafprozess und ihre Reform, Bonn 1964, str. 188.

činu. Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není přecinem, i když jinak vykazuje jeho znaky.

Protože přeciny jsou činy méně závažné a ve svém souhrnu i skutečně jednodušší než trestné činy, je třeba uvážit způsob postihu těchto společensky nebezpečných jednání. Zejména je třeba tento způsob uvážit ve vztahu k postihu trestných činů a vyjít ze zkušeností získaných při řízení o proviněních a přestupcích.

Podle důvodové zprávy ukázaly zkušenosti získané při postihu provinění, že je vhodný jednotný soudní postih činů nebezpečných pro společnost, které sice nedosahují intenzity činu, jsou však přeciny.

Úmyslem zákonodárce bylo zavedení takové úpravy, která by umožnila rychlé řízení předcházející stadiu řízení před soudem a potrestání pachatelů bez průtahů. Proto byl do 10. hlavy trestního řádu zařazen osmý oddíl — objasňování přecinů, jehož smyslem je podle důvodové zprávy pružnější postup příslušných orgánů. Řízení před soudem bylo svěřeno samosoudci.

Proti tomu, že řízení o přecinech se koná jiným způsobem než řízení o trestných činech není možné mít teoretické námitky, naopak. Je totiž zcela jasné, že procesní normy jsou závislé na normách hmotněprávních (srov. známou Marxovu poučku, že proces je formou existence zákona, tj. prostředkem, kterým se uplatňuje norma hmotného práva). Způsob procesu musí být adekvátní tomu, jakou hmotněprávní normu uvádí v život.

Je možné plně souhlasit s tím, že zákonodárce došel k závěru, že forma řízení o trestných činech je zbytečně složitá pro případy postihu přecinů. Problémem ovšem zůstává, jak toto řízení upravit. Současná úprava zavedla objasňování jako zvláštní formu řízení, které předchází řízení před soudem, přičemž pro řízení o přecinech před soudem platí obecné zásady řízení před samosoudcem. Objasňování jako způsob řízení o přecinech je tedy podle platné úpravy součástí trestního řízení, nejde však o formu přípravného řízení. Řízení před samosoudcem je upraveno pro přeciny i trestné činy stejně.

Zavedení objasňování a postih přecinů před samosoudcem přináší v praxi i v teorii určité potíže. Je třeba, abychom si jich všimli a pokusili se uvážit, které problémy jsou snadno odstranitelné výkladem zákona a v kterých případech jde o problémy, jejichž řešení výkladem zákona je obtížné.

To, že novela trestního řádu zavedla zvláštní formu řízení o přecinech jako součást trestního řízení, vede k problémům zejména při aplikaci základních zásad trestního řádu na řízení o přecinech.

Je třeba si uvědomit, že trestní řád vychází z určité koncepce základních zásad, která ovlivňuje již sama vytváření jednotlivých institutů a slouží v případech nejasnosti k výkladu jednotlivých ustanovení trestního řádu. To ovšem znamená i pro zákonodárce nutnost tvořit jednotlivé instituty trestního řádu tak, aby těmto základním zásadám, na nichž je celý zákon budován, odpovídaly. To platí pochopitelně nejen pro vytváření jednotlivých zákonů, ale i pro pozdější novelizace a jakékoliv jiné zásahy do již platné normy, která je budována na určitých principech. Jestliže do zákona je vložen institut, který neodpovídá koncepci příslušné normy, dochází ke značným problémům. Problémy vznikají zejména při výkladu jednotlivých ustanovení, protože se aplikují základní zásady určité normy na institut, který je budován na jiné koncepci než instituty ostatní.

Tento případ zřejmě nastává, jestliže si začneme blíže všimnout problémů praktického uplatňování ustanovení o postihu přečinů. To, že novela trestního řádu chápe objasňování jako součást trestního řízení, vede ke značným nejednotám.

Jedním z největších problémů je otázka dokazování v řízení o přečinech. Při dokazování přečinů je totiž situace značně odlišná od dokazování trestných činů.

Naše současná úprava dokazování trestných činů a celé pojetí dokazování klade velký důraz na dokazování v přípravném řízení. Naše pojetí přípravného řízení je vybudováno podle vzoru sovětské úpravy. Tato úprava je v podstatě stejná ve všech státech socialistického tábora v Evropě. I když je rozhodujícím stadiem trestního řízení stadium řízení před soudem, konkrétně hlavní líčení, kde se nejlépe uplatňují při dokazování zásady bezprostřednosti a ústnosti, přece jen má dokazování v přípravném řízení značný význam. Trestní řád totiž dovoluje značné přejímání důkazů z přípravného řízení.

Koncepce objasňování je budována na tom, že řízení, předcházející řízení soudnímu, má být co nejjednodušší, tak, aby bylo zajištěno urychlené postavení pachatele přečinu před soud.

Ať již jsme pro široké přípravné řízení nebo pro řízení předcházející soudnímu řízení v podobě co nejužší, vždy je třeba si uvědomit, že o co je zúženo předcházející řízení soudnímu, o to je třeba rozšířit a prohloubit řízení před soudem.

Pro řízení o přečinech, zejména pro otázky dokazování, platí v případě, kde zákonná úprava nemá podrobnější speciální předpisy pro přečiny, zásady obecné, dané trestním řádem. To znamená, že konkrétně při dokazování před samosoudcem se nutně uplatňují obecné zásady dokazování před soudem. Tím nutně dochází k určitým rozporům daným tím, že vedle speciální úpravy dokazování v objasňování platí v řízení před samosoudcem ustanovení trestního řádu daná pro dokazování trestných činů.

Koncepce dokazování v řízení o přečinech je nejzávažnějším problémem jak v teorii, tak v praxi. Dokazování tvoří nejvýznamnější část každého procesu, protože jde o proces zjišťování objektivní pravdy. A právě toto zjišťování je u přečinů jednou z nejdiskutovanějších otázek.

Jaké problémy to jsou je zřejmé již z toho, jaký je způsob zjišťování skutkových okolností při objasňování.

I když novelizace v r. 1973 nejzávažnější problémy odstranila, platí pro mnoho problémů to, co uvádí zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR Tpj 102/70 ze dne 24. srpna 1970, která upozorňuje, že:

„Závažné nedostatky se vyskytují v průběhu objasňování při výsledcích osob podezřelých ze spáchání přečinů. Tyto osoby nemají ještě postavení obviněného, poněvadž účinky vznesení obvinění nastávají teprve doručením návrhu prokurátora na potrestání soudu (§ 314b odst. 1 tr. ř. ve znění novely). Taková osoba může být vyslechnuta jen jako podezřelá podle § 179b odst. 2 písm. b) tr. ř. ve znění novely. Avšak i v tomto stadiu musí být postupováno podle § 76 odst. 5 tr. ř. včetně poučení podezřelého o jeho právu (§ 73 odst. 1 tr. ř.).“ (Viz citovanou zprávu.)

Podle dosavadních zkušeností uvedených v citované zprávě mají zprávy o výsledcích objasňování kolísavou kvalitu závislou na obtížnosti objasňování a na zkušenostech orgánů objasňování.

„Ukazuje se, že zjednodušená forma objasňování přečinů je vhodná pro

případy s nepříliš komplikovaným skutkovým stavem, kde postačuje k náležitému objasnění věci běžná rutina orgánů objasňování. Nedostatky jsou však zjišťovány ve věcech, kde formální znaky přečinů jsou komplikovanější. Zprávy o výsledku objasňování v těchto věcech často neobsahují dost materiálu, z něhož by se dalo zjistit, zda jsou naplněny všechny zákonné znaky přečinu, který je předmětem objasňování. Rozbory krajských soudů konstatují, že největší nedostatky při objasňování věci se vyskytují při objasňování přečinů proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1, proti pracovní kázní podle § 3 písm. e), proti socialistickému soužití podle § 9 odst. 1 a příživnictví podle § 10 zákona č. 150/1969 Sb. o přečinech.

U přečinů proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přečinech nejsou objasňovány okolnosti důležité pro určení výše způsobené majetkové škody.“ (Viz cit. zprávu.)

Zvážíme-li řízení o přečinech z hlediska základních zásad trestního řízení a provedeme-li strukturální rozbor zjistíme, že v řízení o přečinech se objevuje nejen příliš mnoho výjimek ze základních zásad, ale že se zde objevují zásady jiné, odlišné od ostatních.

Především se výrazněji projevuje zásada *hospodárnosti a rychlosti řízení*, která převažuje nad zásadami ostatními.

Tato zásada není v trestním řádu uvedena jako základní zásada. V řízení o přečinech je však zřejmě vůdčím principem, který celé řízení ovlivňuje. Je proto zřejmé, provedeme-li strukturálně systémový rozbor, že *nejen objasňování* — ale dnes po novele a zavedení trestního příkazu — *celé řízení o přečinech má úplně odlišný charakter a jinou strukturu než celé ostatní trestní řízení.*

Ustanovení o přečinech se tedy velmi významně odlišují od ostatních institutů trestního řádu a svou povahou patří do jiného, samostatného předpisu.

Z hlediska legislativně technického přináší strukturální rozbor ustanovení o přečinech další významný poznatek: do trestního řádu byl zařazen nový institut, pojmově odlišný od všech dosavadních, přičemž si tento institut vypůjčuje název v zákoně již užívaný pro určitý pojem. Jde o pojem „podezřelého“, který je jinak chápán v ustanovení § 76 tr. ř. a podstatně odlišně v § 179b a ostatních ustanoveních o stíhání přečinů. To má pak i své důsledky pro aplikaci obecných ustanovení na výsledch podezřelého — protože jiná pravidla platí pro výsledch podezřelého podle § 76 tr. ř. a jiná pro podezřelého podle § 179b tr. ř.

Uvážíme-li tak otázku z hlediska učení o strukturách, zjišťujeme, že jeden znak je užíván pro dva naprosto různé předměty. Jde o velmi závažnou legislativní chybu, která se v plné šíři objeví při strukturálním rozboru. Tato nesourodost opět ovlivňuje další strukturu a stává se zdrojem nejistoty a nejasnosti při výkladu v praxi.

Pokusila jsem se ukázat jen některé problémy, které se před námi okamžitě vynoří, jakmile podrobíme některá ustanovení trestního řádu i některé naše postupy strukturálně systémovému zkoumání. Tato práce se měla pokusit nastinit alespoň některá řešení — na straně jedné — a ukázat na další možnosti použití systémového přístupu na straně druhé. V těchto rozbořech stojíme teprve na počátku cesty. Je však úkolem odvětví platného práva — a zejména oborů tak výrazně politických, jako jsou obory spjaté s bojem proti kriminalitě — hledat ty nejlepší a nejmodernější metody, kterými je možné dosáhnout cíle, pro který je určitý systém vytvořen. Tady je ještě velká rezerva možností a poznání zkušeností, zejména vědy sovětské.

Актуальные проблемы доказывания в уголовном производстве

Резюме

I. В первой части введения автор рассматривает значение некоторых положений советской науки о государстве и праве для чехословацкого уголовного судопроизводства.

Уже в шестидесятых годах в СССР наступает дальнейшее развитие применения и использования точных научных методов в общественных науках. В праве это использование применяется главным образом в криминологии и криминалистике. Отчасти эти новые методы применяются и в уголовном процессе.

При анализе общественных явлений, особенно с начала семидесятых годов применяются системно-структурные подходы. Анализ объектов изучения как анализ структур систем отправляется от марксистского положения о структурности материи.

Структурное исследование анализирует общественные явления на основе этого положения. Каждая система складывается из многих субсистем и элементов, но не является лишь простой их совокупностью. Воздействие на один элемент или же одну субсистему вызывает изменения и в остальных элементах, а тем самым возможную трансформацию системы в целом. Для борьбы с преступностью открываются, как показывают примеры из СССР, широкие возможности воздействия на структуру преступности.

II. Во второй части введения дается истолкование некоторых понятий. В соответствии с Белкиным и Винбергом структура понимается как одна из категорий материалистической диалектики. Понятие структуры в теории можно понимать различно. Во-первых, это материализованная упорядоченная совокупность определенных элементов, или же результат взаимных связей между элементами. Однако структура это и закономерность и характер связей между элементами. Из этого вытекает, что мир, следовательно, можно воспринимать как единое взаимно связанное целое, а не только как механическую совокупность изолированных предметов и явлений.

Традиционные каузальные анализы исходят из того, что каждое явление имеет свою причину. Структурные анализы — из того, что любой объект имеет определенную структуру. Каузальные анализы отвечают на вопрос *почему* возникает определенное явление, структурный — на вопрос как явления взаимно связаны.

Это исследование взаимосвязей чрезвычайно важно, особенно в уголовном производстве, так как показывает, какое значение имеет структура стадий уголовного производства для установления объективной истины и для выполнения задачи уголовного производства, т. е. для осуществления задачи системы.

В заключение введения автор разъясняет понятие „з н а к“ — важное при установлении объективной истины не только для структурных анализов, но и для практической деятельности судьи.

III. В 1-ой главе работы, озаглавленной „К некоторым проблемам установления истины в уголовном производстве“, рассматриваются теоретические и практические проблемы реконструкции подвергаемого оценке факта. Указывается различное по-

нимание понятия „объективная истина“ различными авторами и значение структурных анализов для познания истины в уголовном производстве.

Важным вопросом познания истины в уголовном производстве является проблема-тика критерия познания истины — практики.

В уголовном производстве в первую очередь следует создать картину того, что случилось. В первой фазе этой деятельности следует исключить все факторы, которые нельзя непосредственно засвидетельствовать при помощи органов чувств. Только в последующей фазе мы обращаемся к показаниям о восприятиях других лиц. Здесь уже установление реальности является знаком реальности. Знак, следовательно, здесь выступает в качестве носителя значения информации о предмете. Не описывает, следовательно, данный факт, а сообщает лишь его значение.

Любой субъект может в уголовном производстве содействовать в известной мере познанию объективной истины. Способность познать объективную истину зависит, в частности, от положения субъекта и от разделения функций в структуре уголовного производства. Эта структура носит двойной характер. С одной стороны, это совокупность знаков, которые дают возможность точно обозначить и квалифицировать поступки, а с другой — совокупность законом определенных процессов.

Из теории знаков в уголовном производстве вытекают следующие положения:

1. Любая правовая квалификация объективно установленного факта должна иметь характер имеющего общую силу знака, который способен точно определить и включать в себе тождественные черты многих действий.
2. Этот знак должен дать возможность индивидуального рассмотрения конкретного случая.
3. Решение должно заключать в себе оценку как активности отдельного лица, так и активности общества, если оно должно соответствовать объективной реальности.

Таким образом, чрезвычайно важная задача уголовного производства заключается в том, чтобы весь ход производства гарантировал максимально правильную интерпретацию отдельных знаков.

IV. 2-ая глава, названная „Предмет доказывания в уголовном производстве“, составляет ядро работы. Упрощенно можно сказать, что предметом уголовного производства является определенный поступок, который ставится в вину определенному лицу в ходе производства.

Любой процесс представляет собой волевою и интеллектуальную деятельность ответствующего органа.

Обычно говорят, что в производстве доказываются факты. УПК в § 89 говорит о доказывании фактов и обстоятельство. В порядке доказывания приобретаются сведения (данные) о фактических обстоятельствах. На основе познания действительности в производстве затем соответствующий орган делает свое суждения о фактах. На их основании затем он применяет соответствующую норму.

Автор разъясняет различия между правом и фактом в уголовном производстве. Полемизирует с теми, кто утверждает, что нельзя познавать психические состояния. По данным о проявлении душевного состояния можно, по мнению автора, познать и доказывать психические состояния, что чрезвычайно важно особенно в уголовном производстве, где важную роль играют вопросы мотива (побуждения) уголовного деяния. Доказывание вины в уголовном производстве сложнее, чем в других видах производства, главным образом потому, что ни материальное, ни процессуальное уголовное право не устанавливают каких-либо презумпций для установления вины.

Суть уголовного производства заключается в интерпретации знаков и вытекающих из них значений. Доказывание как определенный порядок установления истины,

урегулированный правовыми нормами: по существу является интерпретацией знаков и значений, связанных с самой сущности деяния. Интерпретированные значения, следовательно, дают нам в ходе доказывания информацию о том, что произошло в действительности.

Правовая норма это более широкий знак, значение которого информирует о взаимоотношении отдельного лица и общества, это, следовательно, оценка этой деятельности.

Автор разъясняет, что такое юридически значимое (релевантное) обстоятельство, являющееся предметом доказательства, и объясняет понятие несомненных обстоятельств и различие между общеизвестным и несомненным обстоятельством.

В этой связи рассматриваются и взгляды советских авторов на понятие, определение и объем предмета доказывания. В основном, по мнению автора, при определении предмета доказывания следует различать два типа производства: производство, построенное на следственном принципе (т. е. тип уголовного производства), и производство на состязательном принципе (так. наз. спорное [исковое] гражданское производство). Состязательный принцип разрешает ограничить известным способом объем устанавливаемых обстоятельств в соответствии с волеизъявлениями сторон а, следовательно, и определить предмет доказывания. Эта возможность не предоставляется сторонам в производстве, построенном на следственном принципе. И все же объем доказывания не определяется лишь необходимостью установить объективную истину. Модифицированный следственный принцип допускает, чтобы суд выносил решение только о тех обстоятельствах, которые приведены в обвинительном заключении.

Де леге ференда автор предлагает конкретное изменение § 89 УПК, чтобы самым лучшим образом достигалась цель доказывания.

V. В последней главе, названной „К некоторым вопросам структуры уголовного производства с точки зрения доказывания“, приводятся соображения о том, как в Чехословакии структура уголовного производства соответствует задачам и целям отдельных стадий уголовного производства; цель предварительного производства, вопросы объема доказывания в нем и соотношение предварительного производства и судебного разбирательства уже в течение многих лет являются предметом дискуссии и не только в ЧССР.

Автор рассматривает содержание этой дискуссии, особенно в Чехословакии и приходит к выводу, что объем доказывания в отдельных стадиях уголовного производства зависит от того, что нужно знать для того или иного конкретного определения в уголовном производстве. Здесь рассматривается два типа предварительного производства и указывается ошибочное истолкование английского предварительного производства.

В заключение делается вывод, что самым важным является значение доказывания в предварительном производстве для судебного разбирательства.

Автор предлагает, чтобы предварительное производство было кратким, чтобы оно стало помощью для обвинителя в том отношении, чтобы он смог ответственно решить, следует ли дело направить в суд или же дать делу другое направление. Автор подвергает критике некоторые предписания об объяснении причин, которые с точки зрения структурно-системного обследования обнаруживают законодательно-технические недостатки.

В заключение указывается, что необходимо изыскивать самые совершенные и передовые методы, с помощью которых можно достигнуть целей, для которых была создана та или другая система, следовательно для достижения целей уголовного производства.

Aktuelle Probleme der Beweisführung im Strafverfahren

Resumé

I. Im ersten Teil der Einleitung ihrer Arbeit befasst sich die Autorin mit einigen Anregungen der sowjetischen Staats- und Rechtswissenschaft für das tschechoslowakische Strafverfahren.

Schon seit den Sechzigerjahren gelangt in der UdSSR die Benützung und Anwendung exakter wissenschaftlicher Methoden im Bereich der Gesellschaftswissenschaften zu breiterer Entfaltung. Auf dem Gebiet des Rechts ist diese Anwendung am weitesten in der Kriminologie und der Kriminalistik fortgeschritten. Zum Teil kommen diese neuen Methoden auch im Strafprozess zur Geltung.

Bei der Analyse gesellschaftlicher Erscheinungen macht sich besonders seit dem Beginn der 70. Jahre system-strukturelles Herantreten geltend. Diese Analyse der Objekte der Untersuchung als Analyse von Systemstrukturen geht von der marxistischen These der Strukturiertheit der Materie aus.

Die strukturelle Untersuchung analysiert gesellschaftliche Erscheinungen aufgrund folgender These: Jedes System setzt sich aus vielen Untersystemen und Elementen zusammen, ist aber nicht deren blosse Zusammenfassung. Die Einwirkung auf ein Element bzw. Untersystem des Systems verursacht Veränderungen auch in den übrigen Elementen und dadurch, event. auch die Transformation des gesamten Systems. Dem Kampf gegen strafbare Handlungen eröffnen sich derart, wie es die Beispiele aus der UdSSR zeigen, weite Möglichkeiten der Einwirkung auf die Struktur der Kriminalität.

II. Der zweite Teil der Einleitung ist der Darlegung einiger Begriffe gewidmet. In Übereinstimmung mit Belkin und Vinberg wird die Struktur als eine der Kategorien der materialistischen Dialektik aufgefasst. Der Begriff der Struktur kann in der Theorie verschieden aufgefasst werden. Er ist einerseits die materialisierte geordnete Zusammenfassung bestimmter Elemente, resp. das Ergebnis der wechselseitigen Beziehungen zwischen den Elementen. Andererseits ist die Struktur aber auch die Gesetzmässigkeit und der Charakter der Beziehungen zwischen den Elementen. Daraus ergibt sich, dass man daher die Welt als einziges, untereinander verbundenes Ganzes auffassen kann, und nicht nur als mechanische Summe von isolierten Gegenständen und Erscheinungen.

Die traditionellen Kausalanalysen gehen davon aus, dass jede Erscheinung ihre Ursache hat. Die Strukturanalysen gehen davon aus, dass jedes Objekt eine bestimmte Struktur hat. Die Kausalanalysen geben Antwort auf die Frage, *warum* eine bestimmte Erscheinung entsteht, die Strukturanalysen beantworten die Frage, *wie* die Erscheinungen untereinander verbunden sind.

Eine solche Untersuchung der gegenseitigen Zusammenhänge ist sehr wichtig namentlich im Strafverfahren, weil sie aufzeigt, welche Bedeutung der Struktur der Stadien des Strafverfahrens für die Feststellung der objektiven Wahrheit und für die Erfüllung des Zwecks des Strafverfahrens — also für die Erfüllung des Systemzwecks — zukommt.

Im Schluss der Einleitung erklärt die Verfasserin den Begriff des Zeichens, der bei der Feststellung der objektiven Wahrheit nicht nur für Strukturanalysen, sondern auch für die praktische Richtertätigkeit von Wichtigkeit ist.

III. Im I. Kapitel der Arbeit, das „Zu einigen Problemen der Feststellung der Wahrheit im Strafverfahren“ überschrieben ist, analysiert die Autorin die theoretischen und praktischen Probleme der Rekonstruktion der zu beurteilenden Tat. Sie macht auf die unterschiedliche Auffassung des Begriffs „objektive Wahrheit“ bei verschiedenen Autoren aufmerksam und zeigt die Bedeutung von Strukturanalysen bei der Erkenntnis der Wahrheit im Strafverfahren auf.

Eine wichtige Frage der Wahrheitserkenntnis im Strafverfahren ist die Problematik des Kriteriums der Erkenntnis der Wahrheit – der Praxis.

Im Strafverfahren ist es vor allem nötig, sich ein *Bild* davon zu machen, was geschehen ist. In der ersten Phase dieser Tätigkeit müssen alle Faktoren, die nicht unmittelbar sinnlich belegbar sind, ausgeschlossen werden. Erst in einer weiteren Phase wenden wir uns den Aussagen über die Eindrücke anderer Personen zu. Hier ist die Feststellung der Realität bereits *Zeichen* der Realität. Das Zeichen fungiert hier also als *Bedeutungsträger* der Information über den Gegenstand. Es beschreibt daher nicht die gegebene Tatsache, sondern teilt bloss ihre Bedeutung mit.

Jedes Subjekt kann im Strafverfahren bis zu einem gewissen Grad zur Erkenntnis der objektiven Wahrheit beitragen. Die Fähigkeit, die objektive Wahrheit zu erkennen, hängt namentlich von der Stellung des Subjekts und der Aufteilung der Funktionen in der Struktur des Strafverfahrens ab. Diese Struktur ist doppelter Natur: Sie ist einerseits die Zusammenfassung der Zeichen, die es gestatten, die Taten genau zu benennen und zu qualifizieren, andererseits die Zusammenfassung der durch das Gesetz umschriebenen Vorgangsweisen.

Aus der Theorie der Zeichen ergeben sich im Strafverfahren folgende Lehrsätze:

1. Jede rechtliche Qualifikation einer objektiv festgestellten Tatsache muss den Charakter eines allgemein gültigen Zeichens (Merkmals) haben, das imstande ist, die übereinstimmenden Züge vieler Taten genau zu umschreiben und miteinzuschliessen.
2. Dieses Zeichen muss die individuelle Beurteilung des konkreten Falles ermöglichen.
3. Die Entscheidung muss die Wertung sowohl der Aktivität des Einzelnen wie auch der Aktivität der Gesellschaft einbeziehen, falls sie der objektiven Realität entsprechen soll.

Es ist daher eine sehr wichtige Aufgabe des Strafverfahrens, dass der ganze Verlauf des Verfahrens die maximal richtige Interpretation der einzelnen Zeichen (Merkmale) garantiert.

IV. Das 2. Kapitel mit der Überschrift „Der Gegenstand der Beweisführung im Strafverfahren“ bildet das eigentliche Kernstück der Arbeit. Vereinfacht lässt sich sagen, dass Gegenstand des Strafverfahrens eine bestimmte Tat ist, deren im Laufe des Verfahrens eine bestimmte Person beschuldigt wird.

Jeder Prozess stellt eine willensmässige und intellektuelle Tätigkeit des zuständigen Organs dar.

Üblicher Weise wird angeführt, dass im Verfahren Tatsachen bewiesen werden. Die Strafprozessordnung spricht im § 89 vom Beweisen der Tat und der Umstände. Durch die Beweisführung werden *Erkenntnisse* über Tatsachen gewonnen. Aufgrund des Erkennens der Tatsachen während des Verfahrens zieht dann das zuständige Organ seine den Tatbestand betreffenden Schlussfolgerungen. Auf dieser Grundlage gelangt dann die zuständige Rechtsnorm zur Anwendung.

Die Autorin erklärt die Unterschiede zwischen Recht und Wirklichkeit im Strafverfahren. Sie polemisiert mit Autoren, die behaupten, dass man psychische Zustände

nicht erkennen kann. Aus den Erkenntnissen über die Äusserung des geistigen Zustandes lässt sich ihrer Meinung nach der geistige Zustand selbst erkennen und beweisen, was im Strafverfahren, wo die *Motive* der Straftat eine bedeutende Rolle spielen, sehr wichtig ist. Der Beweis des Verschuldens ist im Strafverfahren komplizierter als in anderen Prozessen, besonders deshalb, weil weder das materielle Strafrecht noch der Strafprozess bei der Feststellung des Verschuldens irgendwelche Vermutungen kennen.

Das Wesen des Strafverfahrens besteht in der Interpretation der Zeichen und der sich daraus ergebenden Bedeutungen. Die Beweisführung als bestimmte, durch Rechtsnormen geregelte Vorgangsweise bei der Feststellung der Wahrheit ist im wesentlichen die Interpretation derjenigen Zeichen und Bedeutungen, die mit dem Wesen der Tat selbst verknüpft sind. Die interpretierten Bedeutungen übermitteln uns daher im Verlauf der Beweisführung Informationen darüber, was wirklich geschehen ist.

Die Rechtsnorm ist ein breiteres Zeichen, dessen Bedeutung über die gegenseitige Beziehung des Einzelnen und der Gesellschaft informiert, also eine *Wertung* dieser Tätigkeit darstellt.

Die Verfasserin erklärt, was ein rechtlich relevanter Umstand ist, der zum Beweisgegenstand wird, und erklärt auch den Begriff unzweifelhafter Tatsachen sowie die Unterschiede zwischen Notorietät und unzweifelhafter Tatsache.

In diesem Teil werden auch die Ansichten sowjetischer Autoren über Begriff, Umschreibung und Umfang des Gegenstandes der Beweisführung untersucht. Grundsätzlich sind danach bei der Umschreibung des Gegenstandes der Beweisführung zwei Typen des Verfahrens zu unterscheiden: das Verfahren, das auf dem Ermittlungsprinzip beruht (also der Typ des Strafverfahrens) und das Verfahren, das auf dem Verhandlungsprinzip beruht (das sogen. strittige bürgerlich-rechtliche Verfahren). Das Verhandlungsprinzip gestattet es, in bestimmter Weise den Umfang der festzustellenden Tatsachen entsprechend der Äusserung der am Verfahren Beteiligten zu beschränken und daher auch den Gegenstand der Beweisführung zu umgrenzen. Diese Möglichkeit haben die Parteien in dem auf dem Ermittlungsprinzip beruhenden Verfahren nicht. Ungeachtet dessen ist aber auch im Strafverfahren der Umfang der Beweisführung nicht nur durch die Notwendigkeit, die objektive Wahrheit festzustellen, bestimmt. Er wird modifiziert durch das Anklageprinzip, wonach das Gericht nur über diejenige Tat, die im Klagebegehren angeführt ist, entscheiden kann.

Die Autorin beantragt die *de lege ferenda* konkrete Verbesserungen des § 89 StPO in dem Sinn, dass der Zweck der Beweisführung optimal erreicht werden soll.

V. Im letzten Kapitel, das „Zu einigen Fragen der Struktur des Strafverfahrens vom Gesichtspunkt der Beweisführung aus“ betitelt ist, wird erwogen, wie die Struktur des Strafverfahrens bei uns den Aufgaben und dem Zweck der einzelnen Stadien des Strafverfahrens entspricht. Besonders der Sinn des vorbereitenden Verfahrens, die darin den Umfang der Beweisführung betreffenden Fragen und die Beziehung des vorbereitenden Verfahrens und der Hauptverhandlung sind viele Jahre lang nicht nur bei uns Diskussionsgegenstand.

Die Autorin beschäftigt sich umfassend mit diesen Diskussionen, namentlich bei uns, und gelangt zur Schlussfolgerung, dass der Umfang der Beweisführung in den einzelnen Stadien des Strafverfahrens davon abhängt, was man für diese oder jene konkrete Entscheidung kennen muss. Sie analysiert die 2 grundlegenden Typen des vorbereitenden Verfahrens und zeigt die irrtümliche Interpretation des englischen vorbereitenden Verfahrens auf.

Sie gelangt zum Schluss, dass das Wichtigste ist, *welche Bedeutung die Beweisführung im vorbereitenden Verfahren für die Hauptverhandlung hat.*

Sie schlägt vor, dass das vorbereitende Verfahren kurz sein soll, damit es dem Ankläger hilft, mit voller Verantwortung zu entscheiden, ob er die Sache dem Gericht übergibt oder ob er eine andere Entscheidung trifft. Sie kritisiert auch einige Vorschriften über die Aufhellung von Vergehen, die vom Standpunkt der struktural-systemmässigen Untersuchung aus legislativ-technische Mängel aufweisen.

Sie führt an, dass es gilt, die besten und modernsten Methoden zu suchen, mit deren Hilfe das Ziel, wofür das bestimmte System geschaffen wurde, erreicht werden kann, nämlich zur Verwirklichung der Aufgaben des Strafverfahrens.

Seznam použité a citované literatury

- Abraham H. J.: The judicial process, 2nd, ed. Oxford University press, N. York, London, Toronto 1968.
- Afanasjev J. F.: Někotoryje voprosy ocenki dokazatelstv sudom vtoroj instancii (Sov. gos. i pravo č. 2/1958).
- Aleksejeva L. B.: Někotoryje voprosy struktury ugovolno-processualnogo prava. Voprosy borby s prestupnostju č. 17.
- Archbold: Pleading, Evidence and Practise in Criminal Cases, 36. vydání, Londýn 1962.
- Arsen'jev V.: Voprosy obščej teorii sudebnych dokazatelstv v sovetskom ugovolnom processe (Jurid. literatura, Moskva 1964).
- Balvín F.: Poznámka k pojmu efektivnosti právních norem. Právnick 3/1974.
- Barát A.: Smrt člověka ako právne relevantná skutočnosť v trestnom procese. Soc. súdnictvo č. 4/1971.
- Bárta B.: Postavení znalce a odborníka v československém trestním řízení. Soc. súdnictvo č. 5/1968.
- Bartl I.: Zisťovanie skutočného stavu vecí v trest. konaní. Soc. súdnictvo č. 3/1968.
- Bauer M. — Vojna P.: K charakteru příprav. řízení a posláni obhajoby. Soc. zákonnost č. 3—4/1968.
- Beran J. — Mitlöchner M.: Některé názory na znalecký posudek jako soudní důkaz. Soc. zákonnost č. 7—8/1971.
- Best' S.: Grundzüge des englischen Beweisrechtes. Heidelberg 1851.
- Bělkin A. S. — Vinberg A. I.: Kriminalistika, obščeteoretičeskije problemy. Moskva 1973.
- Bělkin A. S.: Sobiranije, issledovanije i ocenka dokazatelstv. Moskva 1966.
- Boura F.: Dokazování podle občanského soudního řádu. Praha 1954.
- Burda A.: Hodnocení důkazů soudem při rozhodování o přijetí obžaloby. Soc. zákonnost č. 3/1965.
- Burda A.: K otázce možnosti použití protokolu o výpovědi jako listinného důkazu v trest. řízení soudem. Právny obzor 10/1967.
- Burda A.: Ústavní zásada zjišťování skutečného stavu věci v trestním řízení soudem. SEVT, Praha 1966.
- Cepl V.: K pojmu efektivnosti právních norem. Právnick č. 10/1973.
- Císařová D.: Hodnocení důkazů. Soc. zákonnost č. 5/1967.
- Císařová D.: K předmětu dokazování v přípravném řízení. Solnařova pocta (Sborník prací z trest. práva, AUC — Iuridica, Praha 1970).
- Císařová D.: K některým aktuálním problémům stíhání přečinů. Soc. zákonnost č. 4/1972.
- Císařová D.: K některým otázkám trestního postihu přečinů. Prokuratura č. 3/1972.
- Císařová D.: Možnosti soukromé obžaloby. Prokuratura č. 1/1971.
- Císařová D. — Růžek A.: Vztah přípravného řízení k hlavnímu líčení. Soc. zákonnost č. 7/1968.
- Čečet O. M.: O suščnosti sudebnych dokazatelstv i forme ich ispolzovaniya. Učenyje zap. Leningrad. univ. č. 11/1964.
- Čelcov A. M.: Sovetskij ugovolnyj process. Gosjurizdat 1962.

- Čič M.: Aktuálne otázky legislativy v oblasti trestného zákonodárstva. Právnik č. 8/1974.
- Doležal M.—Císařová D.: K otázkám přípravného řízení. Soc. zákonost č. 9—10/1968.
- Dorochov B.: Ponjatije dokazatelstva. Soc. gos. i pravo č. 9/1964.
- Döhring E.: Die Erforschung des Sachverhalts im Prozess. Berlin 1964.
- Džekebajev U. S.: O socialno-psichologičeskich aspektech prestupnogo povedenija. Alma-Ata 1971.
- Džekebajev U. S.: Prestupnosť kak kriminologičeskaja problema. Alma-Ata 1974.
- Ejsman A. A.: Někotoryje voprosy ocenki kak količestvennoj charakteristiki dostovernosti dokazatelstv. Sbornik Voprosy kibernetiki i prava, Moskva 1967.
- Etzeld F.: Die Aufgaben des Gerichtes bei Beweisführung im Strafprozess. Neue Justiz č. 2/1965.
- Fatkullin F. N.: Důkazy a jejich prameny: obsahová analýza. Prokuratura č. 1/1974.
- Fiala J.: Důkaz zavinění v občanském soudním řízení. Praha 1965.
- Fiala J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním. Stát a právo č. 13.
- Fiala J.: Poznatky soudu při rozhodování v občanskoprávním procesu. Právnické studie č. 4/1962.
- Filosofskij slovar, Moskva 1968.
- Gamaljejev B.: Některé aspekty vzniku důkazů ve světle leninské teorie odrazu. Vojenská prokuratura č. 4/1974.
- Geib G.: Geschichte des römischen Kriminalprozesses. Leipzig 1892.
- Ginossar S.: Élements du système de la preuve judiciaire. Revue de droit inter. et de droit comparé č. 1—2/1965.
- Glanville Williams: The Proof of Guilt, 3rd Edition. London 1963.
- Glaser J.: Beiträge zur Lehre vom Beweis. Leipzig 1883.
- Glaser J.: Handbuch des Strafprozesses, díl I. Leipzig 1883.
- Gorphe F.: L'Appréciation des preuves en justice. Paris 1947.
- Greckij M. N.: Francuzkij strukturalizm. Moskva 1971.
- Herrmann H.: Fragen des Beweisrechtes im Strafverfahren. Bericht über eine Konferenz der Abteilung für Prozessrecht, Staat u. Recht č. 2/1957.
- Hofstetter M.: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Verteidigers wegen Begünstigung. Bern 1938.
- Holý: Výslech osob podezřelých z trestného činu. Kriminalistický přehled č. 1/1967.
- Hora V.: Československé právo procesní, díl II. Praha 1923.
- Horák V.: K některým otázkám novely trestního řádu v řízení před soudy. Soc. zákonost č. 6/1973.
- Husár E.: O otázkach novely trestného poriadku. Soc. súdnictvo č. 5/1970.
- Husár E.—Mathern Vl.: K aplikácii a problémom novely trestného poriadku. Právny obzor č. 5/1970.
- Inhuisen: Das englische Strafverfahren — eine Einführung in die heutige Praxis. Berlin 1936.
- Jackson: The Machinery of Justice in England. Cambridge 1973.
- Jakobovič N.: Rol filosofskich kategorij v poznanii prirody sudebnych dokazatelstv. Moskva 1967.
- Kalláb J.: Několik poznámek o postavení soudce vyšetřujícího a státního zástupce v trestním řízení přípravném. Právnik 1903, str. 621.
- Kalláb J.: Učebnice trestního řízení. Praha 1903.
- Karnejeva L. M.: Privlečenije k ugolovnoj otvetsvennosti. Moskva 1971.
- Kenny C. S.: Outlines of Criminal Law. Cambridge 1942.

- Kerimov D. A.: Problema celostnosti v prave. Sov. gosudarstvo i pravo č. 7/1971.
- Klee H. J.: Die Bestimmung des Umfangs der Beweisaufnahme im Strafverfahren. Berlin 1937.
- Kočica J.: K niektorým otázkam znaleckého dokazovania v trestnom konaní. Soc. súdnictvo č. 6/1973.
- Kogan N. V.: Logiko-juridičeskaja struktura sovětskogo ugovolnogo zakona. Alma-Ata 1967.
- Koldin J. V.: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech. Universita Karlova, Praha 1972.
- Koldin J. V.: Objekty a úkoly kriminalistické identifikace v trestněprocesním dokazování. Československá kriminalistika č. 3/1974.
- Kollár J. — Mattheim V.: K otázkám účasti odborníka a jeho funkce v trestním řízení. Právny obzor č. 6/1965.
- Komentář ke správnímu řádu. Orbis, Praha 1961.
- Kreuzer E.: Die Bestimmung des Umfangs der Beweisaufnahme im deutschen, französischen und italienischen Strafprozess. Köln a. R. 1964.
- Kronberger F.: K reformě trestního řízení přípravného. Praha 1928.
- Krupauer J.: K pojetí přípravného řízení trestního. Prokuratura č. 3/1969.
- Krupauer J.: Poznámky k prokurátorskému dozoru v přípravném řízení podle našeho trestního řádu. Věstník generálního prokurátora č. 5/1965.
- Kudrjavcev V. N.: Příčinnost v kriminologii. Moskva 1968.
- Kudrjavcev V. N.: Struktura prestupnosti i socialnyje izmenenija. Sov. gosudarstvo i pravo č. 8/1971.
- Kudrjavcev V. N.: Ugolovnaja justicija kak sistema. Pravnaja kibernetika, Moskva 1973.
- Kučera Ed.: K obecné teorii systému práva. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica č. 1/1974.
- Kučerov I. D.: Ob osobennostjach postrojenija sistemno-strukturnych modelej v konkretno-sociologičeskich issledovanijach. Problemy sociologii i prava. Vilnius 1972.
- Krylov S. V.: Osnovy teorii dokazyvanija v sovetskom pravosudii. Minsk 1966.
- Lenin V. I.: Materialismus a empiriokriticismus. Svoboda, Praha 1952.
- Lohsing H.: Oesterreichisches Strafprozessrecht. Wien 1920.
- Loja J. V.: Istorija lingvističeskich učenij. Moskva 1968.
- Lukaševič V. Z.: Garantii prav obvinjajemogo v stadii predanija sudu. Lenin-grad 1966.
- Lukaševič V. Z.: O ponjatii dokazatelstva v sovetskom ugovol. processe. Pravo-vedenie č. 1/1963.
- Lupinskaja P. A.: Někotoryje processualnyje i logičeskije voprosy dokazyvanija v ugovolnom processe. Sov. gos. i pravo č. 3/1963.
- Lupinskaja P. A.: O problemoch teorii sudebnych dokazatelstv. Sov. gos. i pravo č. 10/1960.
- Luzgin J. M.: Informacionnaja priroda dokazyvanija v rassledovaniji prestuplenij. Šornik Pravovaja kibernetika, Moskva 1973.
- Luzgin J. M.: Rassledovanije kak process poznajija. Moskva 1969.
- Mader J.: Občanské právo procesní v systému práva. Právník č. 6/1973.
- John MacArthur: Evidence of Guilt. Maguire, Toronto 1959.
- Mandák V.: K obhajobě v přípravném řízení. Zvl. číslo Zpráv advokacie 1965.
- Marx K.: Ludvík Feuerbach a vyústění klasické německé filosofie. Svoboda, Praha 1950.

- Mathern Vl.: Niektoré otázky znaleckých posudkov v trestnom konaní. Soc. súdnictvo č. 12/1971.
- Mathern Vl.: Procesní postavenie páchatela prečinu v trestnom konaní. Soc. súdnictvo č. 10/1970.
- Mathern Vl.: Výpoveď obvineného a svedka v konaní pred súdom. SEVT, Bratislava 1968.
- Michajlovskaja I. B.: Otnosimost dokazatelstv v sovetskom ugovnom processe. Sov. gos. i pravo č. 12/1958.
- Michajlovskaja I. B.: Predmet dokazyvanija v sovetskom ugovnom processe. Učenyje zapiski MGU č. 8/1958.
- Miňkovskij G. M.: Preděly dokazyvanija v sovetskom ugovnom processe. Moskva 1956.
- Miříčka A.: Trestní právo procesní, 1932.
- Mueller a kol.: Comparative criminal procedure. New York, London 1969.
- Panchava I. D. — Pachomov B. I.: Dialektičeskij matěrialism ve svetě sovremennoj nauki. Moskva 1971.
- Paškevič P. F.: Objektivnaja istina v ugovnom sudoproizvodstve. Moskva 1961.
- Perlov I. D.: Prigovor v sovetskom ugovnom processe. Gosjurizdat 1960.
- Peters K.: Strafprozess. Karlsruhe 1952.
- Phipson S. L. — Burrows: The Law of Evidence, 8. vyd. Londýn 1942.
- Pješčak J.: Úvod do kriminalistiky. Praha 1965.
- Pješčak J.: Vyšetrovacie verzie. Akademia 1965.
- Pješčak J.: Význam užitia krim. metod pre zistenie objektívnej pravdy v trestnom konaní. Kand. dizert., Praha 1960.
- Pješčak J.: Za rozvíjení teoretické práce v oblasti tvorby práva v duchu uzávěrů XIV. sjezdu KSČ. Právník č. 7/1974.
- Poljanskij N. N.: Voprosy teorii sovetskogo ugovnogo processa. Gosjurizdat 1956.
- Pompe W. P. J.: Le preuve en procédure pénale. Revue de science crim. et de droit pénal č. 2/1961.
- Prjanišnikov J. A.: Semiotika i zakon. Pravovaja kibernetika, Moskva 1973.
- Prušák J.: Československé řízení trestní, 1921.
- Prušák J.: Hájení obviněného (podezřelého) v řízení přípravném. Právník 1889, str. 689.
- Rachunov R. D.: Věščestvennyje i pismennyje dokazatelstva v sovetskom ugovnom processe. Učenyje zapiski MGU, vyp. 10/1959.
- Reznikov L. O.: Gnoseologičeskije voprosy semiotiky. Leningrad 1964.
- Rivlin A. L.: Peresmotr prigovorov v SSSR. Gosjurizdat 1958.
- Růžek Ant.: Dokazování svědkem i znalcem. Soc. zákonnost č. 7–8/1971.
- Růžek Ant.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu. Soc. soudnictví č. 5/1966.
- Růžek Ant.: Několik poznámek k zásadě presumpce nevin. Právník č. 5/1966.
- Růžek Ant.: Novela k trestnímu řádu. Právník č. 9/1965.
- Růžek Ant.: Obžalovací zásada v československém trestním řízení. Praha 1967.
- Růžek Ant.: Takzvané informativní výsledky před zahájením trestního stíhání a jejich důkazní význam. Socialistické soudnictví č. 3/1966.
- Růžek Ant.: Výslech osob podezřelých z trestného činu. Kriminalistický přehled č. 3/1967.
- Růžek Ant. — Císařová D.: Vztah přípravného řízení k hlavnímu líčení. Soc. zákonnost č. 7/1968.

Sadovskij Z. U. — Tyričev T. U.: Voprosy teorii i praktiki suděbných dokazatelstv. Socialističeskaja zakonnosť č. 11/1962.

Samoščenko J. S.: Ochrana režima zakonnosti sovětskim gosudarstvom. Moskva 1960.

Sborníky

Leninism i filosofskije problemy sovremennosti. Moskva 1970.

Postępowanie przygotowawcze. Kraków 1973.

Pravo i komunizm. Moskva 1965.

Pravovaja kibernetika. Moskva 1973.

Problemy metodologii i logiki nauk. Učenyje zapiski Tomskogo univ., Tomsk 1969.

Problemy sociologii i prava. Vilnius 1972.

Problémy dokazování. Stát a právo 13, Academia, Praha 1967.

Sborník prací z trestního práva. Solnařova pocta, AUC, Praha 1970.

Sistěmnije issledovanije. Moskva 1969, 1970, 1971, 1973.

Sovremennije problemy teorii poznaniya dialektičeskogo materializma, díl I. Moskva 1970.

Voprosy borby s prestupnostju. Moskva 1970, 1971, 1972.

Voprosy kibernetiky i prava. Moskva 1973.

Voprosy sudoproizvodstva i sudostroistva v novom zakonodatelstve SSSR. Moskva 1959.

Schneider E.: Die Beweiswürdigung in Prüfung und Praxis. Berlin—Frankfurt n. M. 1960.

Siebert S.: Die marxistisch-leninistische Lehre von der Wahrheit — die theoretische Grundlage der Wahrheitsforschung im Prozess der Verbrechensuntersuchung. Staat und Recht č. 3/1963.

Slovník: Slovník veřejného práva, sv. 3. Brno 1934.

Solnař Vl.: Jaké záruky mají být poskytnuty obviněným během přípravného řízení? Věstník Čs. společnosti pro právo trestní, 1937, str. 21.

Solnař Vl.: Učebnice trestního řízení. Praha 1946.

Stefani G. — Levasseur G.: Procédure pénale. Dalloz 1962.

Storch F.: Řízení trestní rakouské, I. díl, Praha 1887; II. díl, Praha 1897.

Streg W.: In dubio pro reo. Tübingen 1962.

Strogovič M. S.: Kurs sovetskogo ugolovnog processa. Moskva 1958; další vydání Moskva 1968.

Strogovič M. S.: Materialnaja istina i sudebnyje dokazatelstva v soc. ugol. processe. Moskva 1955.

Šalamov M. P.: Teorija ulik. Moskva 1960.

Šifman L. M.: Osnovnyje voprosy teorii sovetskogo dokazatelstvennogo prava. Moskva 1956.

Šifman L. M.: Recenzija na knihu M. S. Strogoviče Materialnaja istina. Sovetskoe gosudarstvo i pravo č. 4/1956.

Šljapočnikov A. S.: K voprosu ob objektivnoj istine v sov. ugol. processe i prave. Učenyje zapiski VIJUN č. 12, Moskva 1961.

Štajgr Fr.: Materiální pravda v občanském soudním řízení. Orbis, Praha 1954.

Štajgr Fr.: Poznámky k soudobým teoriím důkazů v právu. Stát a právo 13.

Štajgr Fr.: Právo a skutečnosti v civilně procesním řízení. Bratislava 1933.

Štutin J. L.: Predmet dokazyvanija v sovetskom ugolovnom processe. Moskva 1913.

Trusov A. J.: Osnovy teorii sudebných dokazatelstv. Gosjurizdat, Moskva 1960.

Teoria dokazatelstv v sovetskom ugovolnom processe, časť obščaja. Moskva 1966.
Tschadek O.: Der Beweis. Wien 1958.

Učebnice

Československé trestní řízení. Praha 1971.
Sovetskij ugovolnyj process. Moskva 1953.
Sovetskij ugovolnyj process. Moskva 1968.
Učebnice občanského práva procesního. Praha 1964.
Ugovolnyj process RSFSR. Voroněž 1968.
Učenyje zapiski Universita v Tartu č. 181–1965, 198/1967.
Uljanova L. T.: Ocenka dokazatelstv sudom pervoj instancii. Gosjurizdat 1959.
Umlauf J.: O jistotě dokazování. Právní obzor č. 3/1966.
Vargha J.: Strafprozessrecht, 2. vydání.
Vinberg A.: Aktualnyje voprosy teorii sudebnych dokazatelstv v ugovolnom processe. Soc. zakonnosť č. 5/1963.
Vinberg A. J., Miňkovskij G. M., Rachunov R. D.: Kosvennyje dokazatelstva v sovetskom ugovolnom processe. Moskva 1956.
Vojna P.: Obviněný jako procesní subjekt nebo jako důkazní prostředek? Soc. zák. č. 8/1967.
Vojna P.: Jsou obvinění a obhájci opravdu oprávněni vyhledávat a prověřovat prameny důkazů? Čs. krim. č. 4/1970.
Vološina L. A.: O systémnom podchodě k izučeniju suščnosti prestupnosti. Sborník Voprosy borby s prestupnostiju, Moskva 1972.
Vyšinskij A. J.: Teorija sudebnych dokazatelstv v sovetskom prave. Moskva 1950.
Vyšinskij A. J.: Revolucionnaja zakonnosť i zadači sovetskoj ugovolnoj zaščity. Moskva 1934.
Vyšinskij A. J.: Teorie důkazů v sovětském právu. Mír, Praha 1959.
Walker R. J., Walker M. G.: The English legal System. London 1967.
Waltoś S.: Akcesorické funkce přípravného řízení. Právník č. 6/1967.
Waltoś S.: Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym. Warszawa 1968.
Wilshere A. M.: The Elements of Criminal Law and Procedure, 10th Ed. London 1935.
Základy marxismu-leninismu. Praha 1960.
Zucker A.: Über einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse. Wien 1902.
Žbankov V. A.: O možnostech a významu použití systémového přístupu v kriminalistice. Československá kriminalistika č. 3/1974.
Žogin N. V., Fatkullin F. N.: Predvaritelnoje sledstviye. Moskva 1965.
Žukov N. I.: Filosofskie osnovy kibernetiki. Minsk 1973.